

במסילה נעלה

מאת

הרב יואל רועי משדי שליט"א
מח"ס "במסילה נעלה" ור"מ בישיבת "נזר התורה"

מאמרי חיזוק והתעוררות לקראת חג מתן תורה

חג שבועות - יום הדין

כידוע חג השבועות הרי הוא "יום הדין" ממש, כדאיתא במסכת ראש השנה (טז ע"א): בארבעה פרקים העולם נידון וכו' בעצרת על פירות האילן. ע"כ. וכתב בס' תולעת יעקב (סתרי חג השבועות, הו"ד בשל"ה מס' שבועות פ' נר מצוה אות יט) וז"ל: ודע, כי כמו שבראש השנה רצה הקב"ה להשגיח ולדרוש מעשה בני האדם כי הוא יום הבריאה הראשונה וחודש העולם וכו', כן רצה ביום מתן תורה שהוא מורה על חידוש העולם להשגיח ולדרוש על מעשה העולם ולדונו על פירות האילן, כדאיתא וכו' בארבעה פרקים העולם נדון וכו' בעצרת על פירות האילן. וכבר בארנו כי הפירות ההם הם הנשמות הפורחות מאילנו של הקב"ה, והעולם נידון ביום זה על התורה שנתנה בו שבטלו עצמם ממנה, והוא אמרם על פירות האילן שלא השלימום בתורה ובמצות כראוי. עכ"ל.

והנה לא זו בלבד שהאדם נידון על העבר שביטל מהתורה כאמור, כי אם גם נידון בחג שבועות מה יהא עמו בעתיד, אם יצליח בלימוד התורה¹. וכפי שידוע מה שכתוב בספה"ק, שביום זה נגזר על האדם כמה חידושי תורה יחדש כל השנה, והוא לפי עיסוקו בתורה באותו יום. שכן מה שאנו אומרים בתפילה שהוא 'יום מתן תורתנו'², אין הכוונה שהיה פעם ביום זה מתן תורה, אלא שבכל שנה מתחדש המתן תורה לכל אחד לפי זכותו³. (וכפי שהביא בשו"ת אול"צ ח"ג, הערות פרק יז הערה יא, בשם מרן החיד"א בס' לב דוד פ' ו

¹ ומסופר על רשכבה"ג מרן הגרא"מ שך זצוק"ל בעל ה'אבי עזרי', שבחג שבועות היה ניכר על פניו הקדושים שהוא נתון במתיחות מאד, שלא כימים טובים כפסח וסוכות שאך שמחה וגיל היה עליו. ובשיחותיו בישיבה הקי' היה מזכיר מש"כ הר"ן בדרשותיו, ששבועות הוא יום הדין על התורה וכו'. (קובץ תל תלפיות, נט, עמ' ט).

² [הנה בתורה לא נזכר שחג שבועות הוא משום מתן תורה, אך ממה שישדו בנוסח התפילה חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו יש במשמעות שקביעות החג הוא משום שבו ניתנה תורה. שו"ת דברי יציב ליקוטם והשמטות סימן מא].

בחגים ובמועדים מתעוררים ההשפעות הטובות שאירעו בימים ההם

³ וכן הוא בכל חג וחג, וכפי שביאר רבינו הנצי"ב בפי' העמק דבר פרשת בא (יב ב) וז"ל: כמו שחודש תשרי הוא המבחר במה שנוגע לצרכי העולם, משום שבו נברא העולם, וכלל גדול הוא שבאותו יום שנברא אותו דבר, מסוגל זה היום גם לדורות להתחזק יותר, ומזה הטעם טבע האש במוצאי ש"ק רותח יותר משום שאז נברא, וכ"כ הרשב"א בשו"ת סי' תיג. ומשה"כ בחודש תשרי עיקר דינו של אדם על כל השנה, משום שבו ביום נידון אדם הראשון כמש"כ הר"ן במס' ר"ה. ובאותו חודש חג הסוכות שבו עיקר ברכה לתבואה, כמש"כ בס' ויקרא (כג לד) ובמדבר (כט יב), משום שבאותו חודש נברא העולם, כ"ז בעניני הטבע. וכך בחודש ניסן נוצר בראשונה סוגלת עם ה' ביציאת מצרים, ע"כ אותו החודש מסוגל להתחזק בעבודת ה' ע"י ספור יציאת מצרים שגורם אמונה ובטחון... ובה החודש שעת הכושר לגאולת ישראל, ומשה"כ ג"כ נקרא שמו ראש. עכ"ל. ועי' בס' מכתב מאליהו ח"ב עמ' 21.

ואכן, גם חג שבועות כשאר כל החגים, כאמור, וכן ראיתי בשפת אמת (במדבר, שבועות), שכתב, דבכל שנה ושנה מקבל כל אחד מישראל בחג הזה כל מה שעתיד להבין ולחדש בתורה. וזהו דקתני בפסחים סח ע"ב, רב יוסף ביומא דעצרתא אמר, עבדי לי עגלא תלתא. אמר, אי לא האי יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא. "האי יומא" ממש גורם, כלומר זה החג שבו ניתן התורה בכל שנה. ע"כ. וכן כתב כיוצ"ב בס' תפארת שלמה (מועדים, שבועות), וז"ל: הרמז בזה לגודל מעלת יום הנבחר הזה למתן תורה, אשר בכל שנה ושנה בהגיע יום הזה, מתעורר אותו הכח שהיה אז במ"ת במעמד הר סיני. כמ"ש זכור את יום אשר עמדת לפני ד' אלהיך בחורב פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך. פי' לולא זכירת יום אשר עמדת בבחי' זו ע"י הלימוד לבד ה"י האדם יכול לבא לידי שכחה מה שענינו רואות בלימודו כמו קדשים שנפסלו מקדושתם כאשר עברו שנתם. אך כאשר האדם משים זכרונו על מעמד הר סיני יכול לעורר אותו בחינה שהיה אז בשעת קבלת התורה גם עתה

4. (לא). ובספרו כף אחת (סימן כב אות ח) כתב מרן החיד"א, שיש להשתדל לחדש בתורה ביום זה, והוא סימן טוב לכל השנה. ע"ש⁴. ומשום כך יש גם כן להתפלל ביום זה לזכות לידיעת התורה, ושיזכה לחדש כל הראוי לו לחדש לפי שורש נשמתו. (וע"ע בפלא יועץ ערך עצרת).

וע"ע בפ"י העמק דבר פרשת ראה (טז יב), לרבינו הנצי"ב, וז"ל: בזה המועד ישים אל לבו לשמור ולעשות, היינו לזכור ולחדש החוקים האלה, באשר אז זמן מתן תורתנו, ומסוגל בזה היום שניתן בתחילה גם לדורות להתבונן בהם ולקבלם עליו להגות בהם, כמש"כ הרשב"א (בתשובה סי' תיג), שכל יום מימי הבריאה פועל יותר בדבר שנתחדש בו יותר משאר ימים, כך זה היום עשה ה' להיות מסוגל לתורה. והיינו דמצליגין זמן מתן תורתנו וכו'. עכ"ל.

כפי גודל ההכנה טרם חג השבועות כך יזכה להפקד בהצלחה בתורה

ב] והנה בכדי לזכות להפקד בהצלחה בתורה ביום חג שבועות, אזי דרושה לזה ההכנה מקודם לכן, לקבל על עצמו עול תורה, ולעמול בתורה⁵ ולהתחזק ביראת שמים. אשר כגודל הכנתו כך יזכה להיות ראוי לתורה הקדושה. וכן בענין שיפור המידות, וכפי שכתב רבינו יונה (אבות פ"ג), בדברי המשנה 'אם אין דרך ארץ אין תורה', שצריך תחילה לתקן את עצמו במדות, ובזה תשכון התורה עליו. ומשום שאיננה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מדות טובות. ולפיכך עליו להזהר שלא ילמד התורה ואחר כך יקח לו המצות, כי אי אפשר לזכות באופן זה. וזהו כענין שנאמר נעשה ונשמע וכו'. וכתב רבינו היעב"ץ (בפירושו עמ"ס אבות פ"ו מ"א) וז"ל: התורה לא תשכון כי אם בריקן ממידות רעות, ומלא ממדות החשובות. עכ"ל.

ובפרט דרושה עבודה גדולה בימים אלו על מ"ח קניני תורה, כדאיתא במשנה (אבות פ"ו ה, ו), התורה נקנית בארבעים ושמונה דברים וכו'. וכידוע שבמ"ח ימי הספירה הראשונים עמלים לרכוש את מ"ח הקנינים, (כל יום קנין חדש, לפי הסדר המבואר במשנה), וביום האחרון של הספירה, מ"ט לעומר, עושים מעין חזרה על כל הקנינים. (מרן החפץ חיים. כתבי אבא מרי עמ' רנה).

ועלינו להתבונן, שהנה היות וביום זה תלויה ההצלחה של כל אחד ואחד בתורה הקדושה כאמור לעיל, אם כן בעצם כל חייו וחי בני ביתו⁶ תלויים ביום הקדוש הזה, שהרי הכל תלוי בתורה, וללא תורה אין זה חיים כלל, וכל הצלחתו של האדם, הן ברוחניות והן בגשמיות, בכל הבחינות ממש, תלויה ועומדת בהתמדתו ורצינותו בתורה הקדושה. וממילא כל חייו ממש תלויים ביום זה. ועל כן, **חובה עלינו להתכונן ליום זה, ולא 'ליפול' לתוכו מתוך שגרת החיים.** וככל שנתכונן לקראתו, בלימוד ובקניני התורה, נזכה לנצל את היום הזה, ולזכות לכל ההשפעות הטובות, (ואף למחילת עוונות⁷).

כאלו היום ניתנה, כמ"ש ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. ולכן אנו מברכים בברכת התורה נותן התורה, לשון הוה תמיד בכל יום הוא נותן התורה בהתעוררות יום הנבחר כנ"ל. ומה גם ביום חג השבועות בעצמו הוא ביתר שאת להתעורר כח קבלת התורה. וזה שאמר רב יוסף אלמלא האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא. לולא האי יומא שמתעורר בלימודו כח אותו היום הנבחר אז במעמד הר סיני, כמה יוסף איכא בשוקא, הם האנשים שלומדים בקטנות והוא בעיניהם כדיוטגמא ישנה, לכן הלימוד הוא בבחי' שחחה. אך ר' יוסף שמו נאה לו שקראו סיני, מפני כי הוא היה במעלה זו לעורר כח הראשון שהיה אז במעמד הר סיני כנ"ל. ע"כ. וע"ע בצל"ח פסחים שם. ובשו"ת דברי יציב חלק י"ד סימן נח ד"ה ולכך לכו"ע.

ושו"ר בסי' מאור עינים שמות פרשת יתרו (ד"ה איתא) כעני"ז, בשם האר"י ז"ל, שבכל זמן מהזמנים, כגון פסח שבועות סוכות, מתעוררת ההשפעה כמו שהיתה בפעם הראשונה. בפסח הוא יציאת מצרים, ובשבועות מקבלים התורה, וכן בכל זמן. והנה היאך מקבלים התורה בכל חג שבועות והלא כבר ניתנה. ויתבאר ע"פ דברי חז"ל (תנחומא יתרו ז), בכל יום יהיו בעיניך כחדשים, כיום שניתנה, ואת זה צריך לקבל עליו בכל שבועות. וע"ע בדבריו בפרשת צו (ד"ה שבת).

⁴ **והו"ד** בסי' מועד לכל חי להגר"ח פלאגי סימן ח' (אות לד), שיש להשתדל לחדש חידושי תורה בחג הקדוש הזה, כי הוא סימן טוב להתחיל לחדש ביום מתן תורה לכל השנה, ואם אינו יכול, אזי ילמד או ישמע איזה חידוש אשר לא ידעו מקודם. ע"כ. והנה גדר חידושי תורה מבואר ב'כתר ראשי' לרבינו הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל (אות נו) וז"ל: חידושי תורה נקרא כל מה שלומד ומתבררים הדברים ומתחורים אצלו. כל זמן שאתה ממשמש בהם אתה מוצא בהם טעם, וכשמרבה לחזור נתבאר טעמים ופירושים שנתחדשו, וזה נקרא חידושי תורה, בין שהוא מחדש או אדם אחר, רק שיצא הדבר לאור. עכ"ל.

⁵ **ובפרט** יש לעמול בתורה ביתר שאת בשלשת ימי הגבלה ופרישה שלפני חג השבועות, שכנגד זה זוכה להארה גדולה יותר בקבלת התורה בחג השבועות. ועוד שאמרנו שלפי עמלו בימים אלו יהא לו כנגד זה עזר וסיוע וסייעתא דשמיא במשך כל השנה. (אול"צ שם. ובחשבון ג' ימי הגבלה, שהם בג' ד' וה' בסיון, יעויין בתשובות והנהגות ח"ד סימן קט). ע"כ. [ויש לרמוז זאת בקריאת פ' בחוקות לפני שבועות, אם בחוקות תלכו - שתהיו עמלים בתורה, רמוז להכנס לחג מתוך עמל בתוה"ק].

⁶ **ומו"ר** מרן ראש הישיבה הגר"ש אנגלנדר שליט"א, עורר על חשיבות הדבר, בפרט בימים אלו, שכל אברך וכן תורה לא יסתפק רק בהתעלותו הרוחנית הבלעדית בימים אלה, אלא יחדיר גם בביתו את אוירת יום מתן תורה, ש"אלמלא האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא" ו"כל הפצ"ד לא יישוו בה". ו"שולחן גדול משלחנם" - שאין לקנא ולהתפעל מאלו המשקיעים זמנם וכוחם בחיי עולם הזה, כבית ורכב מפואר וכו', שאין אושר אמיתי אלא בבית של תורה ולא בחיי תפנוקים. אין שמחה אלא בעוד דף גמרא ועוד הלכה, ולא בשאר הבלי העולם הזה שחדרו למחנינו, וישכיל לסחוף עמו בהרגשה זו את בניו וב"ב כאמור.

**'מכיון שקיבלתם עליכם עול תורה'
מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיכם'**

⁷ **דהנה** איתא בירושלמי ראש השנה (פ"ד ה"ח), ר' משרשיא בשם ר' אידו, בכל הקרבנות כתיב חטא, ובעצרת אין כתיב חטא (מוספי רגלים כתיב בשעיר חטא - ושעיר חטאת אחד ושעיר עזים אחד חטאת לכפר, מלבד בעצרת כתיב 'שעיר עזים אחד לכפר עליכם'. פני משה). אמר להן הקדוש ברוך הוא, מכיון שקיבלתם עליכם עול תורה, מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיכם. ובטעם הדבר כתב בקרבן העדה וז"ל: שבכל שנה בעצרת, הוא כיום אשר עמדנו לפני הר סיני, ומקבלים התורה מחדש, וכדאר"י אי לאו האי יומא וכו', הלכך אין שם חטאת ביום הזה. ע"כ. ובפני משה ביאר וז"ל: אמר להם הקדוש ברוך הוא, מכיון שקבלתם עליכם עול תורה שניתנה בעצרת להיות עמל ויגע בה כל צרכיכם, מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיכם, ואין החטא נזכר לפני, לפי שהתורה מכפרת עליכם.

וצריך ביאור, היאך יתוקן העבר, בשלמא לענין הצלחה בתורה מכאן ואילך ניחא, אבל היאך ע"י קבלה זו יתוקן העבר.

וראיני בשם משמואל במדבר (שבועות, תרע"ט) ביאור נפלא, ועיקר דבריו שם לבאר בהא דכתיב "ויוצא משה את העם לקראת האלקים", ובפרקי דר"א (פי מא) מבואר, שהלילה היה קצר והיו ישראל ישנים. והדברים אינם מובנים כפשוטם, הרי ישראל היו אז בגודל תשוקתם לתורה עד כלות הנפש, והיאך עצרו כח להשתקע בשניה.

חג שבועות - ע"ש ההכנה בשבועות שקדמו לחג

ג] ויש לרמוז ענין זה בשמו של החג, דהנה כבר העירו, שכל חג וחג נקרא ע"ש מהות היום, 'חג הסוכות' ע"ש מצות סוכה, וכן 'חג המצות' ע"ש אכילת מצת מצוה. ואילו גבי 'חג שבועות' אין זה אלא ע"ש ספירת שבעה שבועות שספרו מקודם לכן, ולא על שם החג עצמו. וצ"ב. והנראה בזה בס"ד, שרמז גדול באה לרמוז לנו התורה, שהעיקר תלוי בהכנה באותם שבעה שבועות שקדמו לחג מתן תורה, וכפי גודל הכנתו באותם שבועות כן יזכה להפקד בדבר ישועה ורחמים בחג עצמו. ולפיכך נקרא 'שבועות' ע"ש ההכנה כאמור. שו"ר כיוצ"ב להנצי"ב בפ"י העמק דבר פרשת ראה (טז יב).

ובמק"א כתבתי שיתכן שזהו הרמז בדברי הגמ' בפסחים (סח ע"ב), רב יוסף ביומא דעצרתא אמר, עבדי לי עגלא תלתא. אמר, אי לא האי יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא. ולכאורה, מהו הלשון "האי יומא", היה צריך לומר, אלמלא "האי אוריתא", שהרי עיקר דבריו לומר שללא התורה היה ככל אותם יוסף הנמצאים בשוק, ואם כן היה צריך לתלות זאת בתורה, ומדוע תלה זאת ב'ההוא יומא' דוקא. [וכבר מצאנו לשון זה בקידושין (לג ע"א), רב נחמן משדר גוזאי, אמר, "אי לאו תורה, כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא". הרי שתלה בעצם התורה ולא בההוא יומא של מ"ת]. והנראה בזה ע"ד הדרש, שהנה רב יוסף מדבר על חג שבועות שבו היה עומד, ובא לרמוז לנו שהדרך לזכות לתורה ביום זה, איננה רק על ידי התורה בלבד, אלא גם מכח מעלת "האי יומא", כלומר, שאינו מספיק רק עצם הלימוד, אלא דרושה גם ההכנה והטהרה מקודם לכן. ולפיכך הזכיר בדוקא את האי יומא, היינו לרמוז על מעלת אותו יום של מתן תורה שפסקה זוהמתו, וכל אחד מעם ישראל היה זך ונקי ביום זה, וע"י שהכינו וטיהרו עצמם מקודם, זכו לקבלת התורה. וכפי שעם ישראל נדרשו להיות באותו יום של מתן תורה בטהרה ובקדושה להיות ראויים לקבל התורה, כן צריך האדם תמיד לקראת יום זה להיות בבחינת "ההוא יומא", היינו כאותו יום של מתן תורה שקדמה לו ההכנה הראויה⁸. וכפי שהאריכו בספרים שלפי גודל ההכנה למ"ת בטהרה ובמידות טובות, כך תושפע עליו ההצלחה בתורה.⁹

והביאור בזה, דאדרבא, בידועם את גודל מעלת התורה, השכילו שחייבים להיות כבירה חדשה, כמ"ש (תהלים ב) אני היום ילדתיך, על כן היתה עצתם להביא עצמם לשינה, שע"י השינה נגרם סילוק החיות, ולא נשאר אלא קיסטא דחיותא, וכאשר יתעוררו משנתם, יהיה אצלם חידוש החיות וכבירה חדשה שנולדה לצורך התורה לבד, וכענין שאנו מברכים, המחזיר נשמות לפגרים מתים.

וכידוע שהשפעות שהיו בכל חג וחג מתעוררות מחדש כל שנה בהגיע אותו חג ומועד, (א"ה. וכפי שביארנו לעיל), וכיון שבחג שבועות עם ישראל נהיו כבירה חדשה, אם כן, חידוש החיים זה חוזר ומתעורר כל חג שבועות מחדש, וזהו הענין שמבואר בירושלמי הנ"ל, "כיון שקבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימכם". והיינו שנחשב כאילו היום נולד מחמת חידוש החיים, ע"כ אין מחשבין את הראשונות. עיי"ש מה שביאר עוד ביסוד זה.

כלומר, ע"י קבלת עול תורה בשבועות, נעשה האדם כבירה חדשה, ולכן גם חטאי העבר נמחלים, שאין זה אותו אדם, אלא מישהו אחר לגמרי...

8 **וּמְשַׁא"כ** רב נחמן לא קאי ביום חג שבועות כרב יוסף, ואינו מדבר כלל על יום מ"ת, אלא על עצם הלימוד, דללא לימוד תורה שלמד בעצמו כמה נחמן איכא וכו'. וכפי המעשה אשר היה שם כמבוי ברש"י שם, דכשהיו זקנים עוברים לפניו היה שולח משרתיו להחזיק בידם, אבל הוא עצמו לא היה עושה זאת, שלא לזלזל בתורתו, דאמר אי לאו תורה כמה נחמן איכא בשוקא "הלכך אין חשיבותי בשביל עצמי אלא בשביל תורה". ולפיכך תלה זאת בתורה ולא בההוא יומא. (והגם שגם דברי רב יוסף על לימוד שלמד בעצמו וכמבוי ברש"י, מ"מ בשינוי הלשון שלא אמר 'האי אוריתא' כפי שאמר רב נחמן, בא לרמוז גם על האמור).]

ההתבוננות ההכרחית טרם הלימוד

9 **א**] **והאמת שחובת ההכנה לתורה, הינה יום יום טרם שניגש האדם ללמוד את תורת ה', שעליו ליתן את הדעת ולהתבונן באיזה דבר רם ונשא הינו עוסק.** וכענין מה שכתב במסילת ישרים (פרק יז), שלא יכנס בקיום המצוה בפתע פתאום שאין דעתו עדיין מיושבת עליו ויכולה להתבונן במה שהוא עושה, אלא יזמין עצמו לדבר ויכין לבו במתון עד שיכנס בהתבוננות, ואז יתבונן מה הוא הולך לעשות ולפני מי הוא הולך לעשות, שהרי בהכנסו בעיון הזה, קל הוא שישליך מעליו הפניות החיצוניות ויקבע בלבו הכונה האמיתית הרצויה. עיי"ש.

ועל כן עלינו להתבונן ולזכור שהננו ניגשים להתעסק בתורת ה' יתברך, וחובה עלינו להעריך זאת, כמבואר ברמב"ם (פרק ח ממעילה הלכה ח) שכתב בתוה"ד, שראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה, ולידע סוף ענינם כפי כחו, "ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול". ע"כ. וכיוצ"ב מבואר בדברי רבינו יונה בפירושו למשלי (א ז), שמי שאין התורה יקרה בעיניו, לא יצלח בלימודו ולא יתקיים בידו.

וחובה עלינו לייקר ולהעריך את הלימוד, וכמו שכתב מרן הגר"ח מוולאז'ין בנפש החיים (שער ד פרק ו), שכל דין והלכה מהתורה הקדושה, הוא רצונו יתברך, שכל גזרה רצונו שיהא כך הדין, כשר או פסול טמא וטהור אסור ומותר חייב וזכאי. וגם אם הוא עסוק בדברי אגדה שאין בהם נפקותא לשום דין, ג"כ הוא דבוק בדבורו של הקדוש ברוך הוא. כי התורה כולה בכלליה ופרטיה ודקדוקיה, ואפ"י מה שתלמיד קטן שואל מרבו, הכל יצא מפיו יתברך למשה בסיני. וכמבואר בדברי חז"ל בכמה מקומות, (יעוי"ש במקורותיו בה). ולא עוד, אלא גם באותו העת שהאדם עוסק בתורה למטה, כל תיבה שמוציא מפיו, הן הן הדברים היוצאים כביכול גם מפיו יתברך באותו העת ממש. כדאשכחן בפ"ק דגיטין גבי פגש בגבעה. והוא יתברך שמו ודיבורו חד הם. וכמפורש בתוה"ק "לאהבה את ה' אלהיך וכו'" (דברים ל כ), ופירושו רבותינו ז"ל בנדרים (סב ע"א) דקאי על עסק התורה, וסוף הפסוק "ולדבקה בו". עיי"ש עוד בזה.

ב] **ובכלל זה, ראוי לנו לזכור שהננו עוסקים בתורתם של קדושי עליון, אשר אין לנו מושג בגדולתם.** ואיתא בשבת (ק"ב ע"ב), אם ראשונים כבני מלאכים או כבני אדם, ואם ראשונים בני אדם או כחמורים, ולא כחמורו של ר' חנינא בן דוסא ור' פנחס בן יאיר. וביארו המפרשים, שאם אנו משערים גודל וערך הראשונים כמלאכים, אזי אנוחנו באמת בני אדם, שסימן יפה הוא לנו שידענו להוקיר רוב ערכם ותפארת גדולתם. אבל אם אנו חושבים בדעתנו שהם גם כן כבני אדם, כבשר ודם הצפוי לשגיאות כמונו כמוהם, סימן שאנו כחמורים ונבערים משכל. (רב פעלים בפתיחה לח"א. והגאון מהר"י עטיה בספר רוב דגן בחי' לעירובין (נג ע"א) בשם רבני אשכנז). והו"ד בפתיחה לביב"א ח"א אות יג. שו"ר שביאר כעני"ז בעל נתיח"מ בס' אמת ליעקב בעירובין (שם), שמי שמשגיג ומבין בעצמו שהראשונים כמלאכים חשוב הוא כבני אדם, אבל מי שמדמה בעצמו שהוא חשוב כראשונים, שחושב שהראשונים בני אדם כמותו, הרי הוא כחמור. (ועי"ע בשו"ת להורות נתן בהקדמה לח"א, שביאר מאמר חז"ל הנ"ל, שרצונם בזה, כי כמו שההבדל בין מלאך לאדם איננו רק בצורה ובלבוש חיצוני, אלא שהמלאך הוא מהות אחרת לגמרי מהאדם הגשמי, ואין האדם יכול להבין ולצייר כלל את מהותו של מלאך, כי עינו של האדם שהיא גשמית, אין בכחה ובתכונתה להשיג ולראות צורה רוחנית של מלאך, וכמו כן ההבדל בין אדם לחמור, איננו בלבד החיצוני בלבד, שהרי האדם הוא מהות אחרת בתכלית ממהותו של חמור, ואין החמור מסוגל כלל להבין ולהשיג את מהותו ומעלתו של אדם - כמו כן עוצם ההבדל בינינו לבין הראשונים איננו בכמות החכמה והמעלה בלבד, אלא שההבדל בינינו הוא כההבדל בין אדם ובין מלאך, וכההבדל שבין אדם לחמור, שהם שתי יצירות נפרדות לגמרי, וכשם שאין האדם יכול להבין ולהשיג את מעלת המלאך, ואין החמור משיג את מעלת האדם, כמו כן לא זו בלבד שאנו מרוחקים מהראשונים בתכלית, אלא שאין אנו מסוגלים ומוכנים כלל להשיג ולהבין עוצם קדושתם וחכמתם. עיי"ש⁹].

וידוע שכל מסכת מתחילה מדף ב', ולא מדף א', והדבר אומר דרשני. ולהאמור יתבאר היטב, וכמדומני שכבר ביארו כן, שבאמת המסכת מתחילה מדף א', כאשר בדף זה נכתב - תלמוד בבלי, המובא בו מתורתם של תנאים ואמוראים, וכן מצויין בו שמות הראשונים והאחרונים, רבותינו מפרשי התלמוד, לומר לך, שדף זה הינו בלתי נפרד מכל המסכת, ומהותו וענינו להתבונן ולזכור שהננו עוסקים בתורתם של רבותינו קדושי עליון, כאמור.

קיום מצוות התורה ללא פשרות ותירוצים

א בשו"ע (סו"ס תצ) כתב הרמ"א בשם האבודרהם, שנוהגין לקרא מגילת רות בשבועות. וטעמים רבים נאמרו בזה כידוע.

ואענה גם אני את חלקי בזה בס"ד, דהנה אם נתבונן נראה, שרות הקפידה על דקדוק ההלכה ועל הצניעות גם בזמן שהיה נסיון גדול, כאשר ישנם הרבה תירוצים ומורי היתרא להקל מעט על כמה הנהגות והלכות, מטעמי פרנסה... דהנה בשבת (קיג ע"ב) איתא, שבועז ראה ברות דבר חכמה¹⁰, כשראתה שני שבלין שנפלו מן הקוצרים, ליקטה אותם, אבל שלש שוכבות יחד אין לוקטתן, כמבואר במשנה (פאה ו ה) שני שבלים לקט, שלשה אינו לקט. וכן דבר צניעות ראה בה, שאותם שבלים עומדות ששכח בועז, ליקטה אותם מעומד, (דשכח קמה נמי הוי שכחה), ושיבולים נופלות, היינו אותן שנשרו מן הקוצרים, ליקטה אותם מיושב, ולא היתה שחה ליטלן, משום צניעות.

וראים אנו את גדולתה של רות, שלא התפשרה בעניני צניעות ובדיני ממונות, ולא הכניסה כל מיני שיקולים זרים וטענות שונות, לומר, "אם לא אתפשר מעט, הנני עלולה להגיע הביתה ללא שום אוכל"... שהרי עד שהיתה מודדת את אותם שיבולים האם באמת נחשבים כלקט אם לאו, היה יכול לבא משהו מהצד ולחטוף אותם מהקרקע. וכן עד שהתיישבה בצניעות, היה יכול לבא אי מי מהעניים, והיה לוקח את כל השיבולים מתחתיה.

ולמדנו מהתנהגותה יסוד נפלא, שלא מותרים על קוצו של יוד בהלכה גם במחיר של איבוד הפרנסה...

ולכן קוראים מגילת רות בחג מתן תורה, בו מקבלים את התורה מחדש, (כמבואר בירושלמי ראש השנה פ"ד ה"ח), לרמוז לנו, לקבל עלינו עמל התורה ולקיים מצוותיה ללא פשרות, וגם אם הדבר יבא על חשבון פרנסה וכדו'.

ואדרבא, בזכות העמידה על המשמר, וע"י דקדוק ההלכה, לא רק שלא מפסידיים, אלא מרויחים בכל התחומים, שהרי מכח התנהגותה האצילית והצנועה, הבחין בה בועז, ודאג לכל מחסורה בגשמיות, כמבואר בפסוקים שם. ועיקר העיקרים הוא שזכתה להנשא לו, ויצא ממנה דוד מלך ישראל. וכל זאת בזכות דקדוק ההלכה ללא פשרות.

זאת עלינו לזכור, שע"י עמל של תורה, ללא מחשבות על עניני עוה"ז, וללא שיקולים זרים, נזכה לא רק שלא יהיה חסרון והפסד, אלא לשפע ברכה והצלחה בכל התחומים.

ג] ויעיין בדברי רבינו הרמח"ל בספרו דרך ה' ח"ד פרק ב (אות ה והלאה), ותו"ד, שישנם כמה תנאים הנצרכים ללימוד תורה, ראשית, היראה בתלמוד עצמו, שהנה כל חכה של התורה אינה אלא במה שקשר ותלה - ה' יתברך - את השפעתו היקרה בה, עד שעל ידי הלימוד והדיבור בה, תימשך ההשפעה הגדולה ההיא, אך זולת זה, לא היה הדיבור בה אלא כדיבור בשאר העסקים, או ספרי חכמות והשכלה, שאין בה אלא ידיעת הענין ההוא, ואין מגיע ממנו כלל התעצמות יקר ומעלה בנפש הקורא המדבר והמשכיל, ולא תיקון לכלל הבריאה. וכיון שכן, ודאי שיש לו לאדם לגשת ברצינות הראויה ללימוד התורה. שהרי ניגש לפני אלקיו ומתעסק בהמשכת האור הגדול ממנו אליו, וצריך שייבש משפלותו האנושית וירעש מרוממותו יתברך, ויגל מאד ברעדה מחלקו הטוב שזכה לזה. ונכלל בזה, שלא ישב בקלות ראש, ולא ינהג שום מנהג בזיון לא בדבריה ולא בספריה, וידע לפני מי עומד ומתעסק, ואם הוא עושה כן, אז יהיה תלמודו כפי מה שראוי לו להיות באמת, ותימשך על ידו השפעה זו, ויתעצם בו היקר האלהי, וימשכו תיקון והארה לכל הבריאה. אבל אם תנאי זה יחסר ממנו, לא תימשך הארה על ידו, ולא יהיו דבריו אלא כשאר כל הדיבורים האנושיים, הגיונו כקורא אגרת, ומחשבותיו כחושב בדברי העולם, ואדרבא לאשמה תיחשב לו, שקרב אל הקודש בלי מורא, ומיקל ראשו לפני בוראו בזמן שמדבר לפניו ומתעסק בקדושתו, יתברך. ואולם כפי מדרגת המורא ושיעור הכבוד והזהירות בו, כן יהיה שיעור יקר הלימוד ומדרגת ההשפעה הנמשכת על ידו.

והתנאי השני, הוא תיקון המעשה. כי הנה מי שירצה להמשיך את השפעת התורה עליו, צריך להיות הגון ומוכן להמשיכה, אך אם הוא מטמא את עצמו באשמות ופשעים, ומרחיק עצמו מבוארו, וזונה מאחוריו אחרי כחות הטומאה והרע, ודאי שיאמר בו (תהלים נ טז): "ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי, ותשא בריתי עלי פיך", וכן אמרו חכמינו (חולין קלג ע"א): "כל השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס". והנה איש כזה, ודאי שתורתו לא תמשך עליו את אותה ההשפעה האמורה, ולא יזכה לשום מדרגה כלל.

ואולם, אם מצד תנאי זה, עדיין יש תקוה, וכפי שביאר שם, שאף על פי כן, רז גדול גילו לנו חכמינו, זכרונם לברכה, שאילו לא היו הרשעים עוזבים את תלמוד התורה, סוף שהיו חוזרים למוטב, כי אף על פי שאין בכחם להמשיך שום המשך מלפניו, יתברך, כמו שזכרנו, כבר דברי התורה בעצמם מקודשים ועומדים מצד עצמם, עד שבהתמיד העסק בהם, יגיע מהם פעם אחר פעם קצת התעוררות, וכמו דמות הארה, קטנה שבקטנות, אל העוסק בהם, שסוף סוף תגבר עליו ותחזירנה למוטב. והוא מה שאמרו חכמינו, זכרונם לברכה (מדרש איכה פתיחתא ב): "הלוואי אותי עזבו ותורתני שמרו, מתוך שהיו מתעסקין בה - המאור שבה היה מחזירן למוטב". [ומ"מ דוקא מי שמטהר ומקדש עצמו במעשיו, הוא ימשיך בתלמודו השפעה כשיעור ההכנה שהכין את עצמו, וכשיעור שירבה בהכנה, כן ירבה יקר התלמוד וכוה].

והנה הוסיף שם עוד (באות ו), שכל דברי חז"ל "מאור שבה היה מחזירים למוטב" - שיש סיכוי לרשעים לחזור למוטב ע"י לימוד התורה (אע"פ שבזמן רשעותם אין בכחם להשיג מעלת והשפעת התורה כאמור), אינו אלא באדם הטמא בעוונות, ואולם "פשוט הוא, שאין הדברים אמורים במי שיתעסק בה דרך שחוק והיתול, או גלות בה פנים שלא כהלכה".

וראוי לנו להתבונן בזה, והדברים מבהילים עד מאד, כי הנה רואים אנו כמה חמור הדבר כאשר לומדים שלא מתוך הרצינות הראויה, ושלא מתוך גישה נכונה ללימוד התורה הקדושה. שהלומדים באופן זה, לא נאמר עליהם שהמאור שבתורה מחזירים למוטב, והינם גרועים ופחותים בדרגתם מבעלי עבירות, (שדוקא על בעלי עבירות נאמר שהמאור שבה מחזירו למוטב כאמור). נורא למתבונן.

¹⁰ **ולכאורה** צ"ב, מה שייך בזה 'דבר חכמה', הרי זה 'דבר הלכה'. ועיין בזה בהגהות הבי"ח שם, ובמהרש"א שם, ובתורה תמימה רות (פרק ב הערה יא). וחשבתי בס"ד על דרך הדרש, דהנה אין אדם חוטא אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות (סוטה ג ע"א), וביאר הפנים יפות בפרשת בראשית (ב ז), ש"רוח שטות" היינו שמסתלקת חכמתו ממנו, שהוא בחינת נשמה, שאינה יכולה לסבול התאוה הרעה. (והוא טובה הגדולה לאדם שלא יפגום בהנשמה). עיי"ש. וזה הענין של 'דבר חכמה ראה בה', היינו שקיימה את ההלכה ולא עברה על דין התורה, ונשארה בחכמתה כאמור.

ב וכתב רבינו הגר"ח מוולאזין בפ"ח רוח חיים עמ"ס אבות (א יד), היצר הרע מסמא את עיני האדם, באמרו אליו תמיד, איך אפשר לך לעסוק בתורה, הלא מוכרח אתה לעסוק בפרנסה לפרנס אשתך ובני ביתך הקטנים. ומה גם בעתים הללו שעול הפרנסה כבדה עד מאוד ואין לך יום כו'. אבל באמת הוא אך עצת היצר המסמא. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (גדה טז ע"ב), שקודם יצירת הולד נגזר על הטיפה מה תהא עליה עשיר או עני. והוא בדרך כלל על כל שנותיו. ועל כל שנה בפרט אמר (ביצה טז ע"א), מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה. נמצא שעם כל יגיעותיו של האדם אחר פרנסה, לא יגיע לו מאומה יותר ממה שנקצב, וזה היה יכול להשיג אף במעט עמל. אבל בדברי תורה הכל לפי היגיעה, וכל אשר יוסיף להתיגע יוסיף דעת. וזהו שאמר בעסק התורה אם אין אני לי מי לי, כי הכל תלוי בי. ובעניני עולם הזה כשאני לעצמי מה אני, ורק בהשם יתברך תוחלתי ובטחוני.¹¹

וע"ע בספרו נפש החיים שער א פרק ה, שכל אחד שאפשר לו להיות עסוק כל ימיו רק בתורה ועבודת ה' ית"ש, ודאי שחובה מוטלת עליו שלא לפרוש אף זמן מועט מתורה ועבודה לעסק פרנסה חס ושלום. וכדעת ר' שמעון ב"י. וכן כתב בביאור הלכה סימן קנו (ד"ה סופה). וע"ע בארוכה בשו"ת אגרות משה ח"ד סימן לו.

וייעויין בדברי החיי אדם בהקדמה לספרו וז"ל: הנה בדור שלי כשהייתי קטן, לא עלה מעולם על דעת האב והאם לדאוג במה יתפרנס הבן, רק כל מגמתם היה שיזכה הבן לתורה. ומעולם לא על דעת מי שחננו ה' שיכול ללמוד, שיפרוק ממנו עול התורה ולהיות שנה ופירש, זה לא עלה על דעת האבות ולא על דעת הבנים.

וע"ע בדברי רבינו חפץ חיים בספרו תורת הבית (מאמר עלבונה של תורה), למה נטעה עצמינו בטענת היצר שעלינו לבקש תכלית לבנינו. והלא מי זן אותנו ואת אבותינו מימות עולם, אף שלא הקדימו לבקש תכליתם לבניהם, ורק גידלו אותם על ברכי התורה בנערותם, בכ"ז גדלו והצליחו כל אחד לפי מזלו, גם גבירים גם אצילים יצאו מהם לכבוד להם ולכל ישראל. ופתאום ישנם שאיבדו את האמונה בה' הרועה אותנו מעודנו, והכתוב אומר "אני ה' לא שנית ואתם בני ישראל לא כליתם", והכונה בזה, הנכם רואים שאני לא שנית אחרי שאתם לא כליתם.

ג וידועים דבריו המבהילים של רבינו האור החיים הק' (דברים פרק כב), על הפסוק "כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה" וגו', שדיברה תורה כנגד בני אדם, אשר מחזירים פניהם מן התורה, באומרים כי היום קצר ואין זמן לתורה, כיון שצריך להשתדל על המחיה, ועליהם אמר הכתוב, "כי יקח איש אשה" זאת התורה המאורסה, "ובא אליה" שכבר זרחה עליהם אורה של תורה בהר סיני וקבלו הלוחות, "ושנאה" פירוש שאין לבם חפץ לתת לה עונתה במשפט, וכשבא מוכיח לדבר אליו, למה תמאס אשת נעורים, משיב, כי אין התורה זנה ומפרנסת, והוא צריך למחיה, גם אינו רואה סימן ברכה מאמצעות לימודה, הגם כי יעסוק בה אין נפתחים לו שערי פרנסה טובה, ואדרבא רואה כי כל האנשים שרחקוה ואינם חושבים בה כל עיקר בתייהם מלאים כל טוב, והוא אומרו "ושם לה עלילות דברים" וכו'.

ומודיע הכתוב, כי הקדוש ברוך הוא שהוא הנקרא אבי הנערה, וכנסת ישראל, הם יתבעו עלבונה של תורה לפני בית דין הגדול, כאמרו "השערה", והוא מה שאמרו בזוהר (ח"ג פ'), כי עתיד הקדוש ברוך הוא לתבוע עלבונה של תורה, וכאומרם במשנה (אבות פ"ו) אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. כיון שכל דבריו רק "עלילות דברים" וגו', ומשום שהדברים ברורים כשמלה - כמה מעלות וחוזק התורה, שתחילת כל דבר כל העולם כולו בה נברא, בשבילה נברא, ובה מתקיים, וכל טובה הצפונה לעולם הבא ואוצרות החיים והטוב נקנית בה.

ואמר הכתוב, כי זה יהיה משפט האיש ההוא על פי בית דין, ראשונה, "ויסרו אותו", על דרך אומרם ז"ל (ברכות ה' א), אם רואה אדם שיסורין באים עליו וכו', יתלה בביטול תורה. פירוש, על מה שבטל התורה, ונדחקו האחרונים בפירוש דבר זה, והקשו, הלא ביטול תורה עון גדול הוא, ולמה לא תלה בו עד שלא מצא¹², ויישוב הדבר הוא, "לפי שאין שיעור למה שצריך בעסק התורה, כאומרם (אבות

¹¹ **והוסיף** עוד שם (ו ב) בענין, וז"ל: והנה בדורינו זה, רוב ההמון פורשים מן התורה על ידי טענות טרדת הפרנסה, אבל באמת הלא זה היה גם טענות עובדי גלולים בעת מתן תורה שלא קבלו את התורה. יען כי היתה מתנגדת לפרנסתם איסור הרציחה וכדומה, כמו שאמרו במדרשים (ילקוט שמעוני יתרו רפ). ואם כן כשישראל ענו ואמרו פה אחד נעשה ונשמע, הלא קיבלו אף אם תזיק להם לפרנסה, ואם כן איך יעזבו המצוה היותר גדולה נגד כולם בשביל הפרנסה.

¹² **ברכות** ה ע"א. אמר רבא ואיתימא רב חסדא, אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו... פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה.

ומפורסמת הקושיה, דכיון דפשפש ולא מצא, אם כן בודאי לא מצא בידו גם חטא של ביטול תורה שזהו החטא היותר חמור, וכיון שלא מצא, מדוע זה איפא שיתלה בביטול תורה. ותיירוצים רבים נאמרו בזה. ואציין חלקם.

אדונינו הגר"א תירץ, דפשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה, אין הכונה שיתלה את היסורים בביטול תורה. אלא הביאור הוא דיתלה את הסיבה שלא מצא - בביטול תורה. היינו דאם היה לומד תורה כראוי ויודע ההלכות על בורין היה נוכח שישנם כמה דברים שחוטא בהם מחוסר ידיעת התורה הנובע מביטולה. וכיוצא במצאתי לרבינו הנודע ביהודה בדרושי הצל"ח, (דרוש כד לשבת תשובה אות ד), וז"ל: ...הוא ביטול תורה, שאחרי שאינם מביטים כל ימיהם בשום ספר, ומאין תבוא יראת ה' בלבם. ושמעתי הפירוש אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה, שהדבר תמוה, הכי ביטול תורה אינו חטא חמור, עד שאמר שלא מצא. אלא פירושו יתלה בביטול תורה, ואם לא למד לא ידע ולא ירגיש בעון אשר חטא, והכל דומה עליו כמישור, ואף אם יוסיף חטא על פשע, דומה בעיניו כאלו במשלים יתהלך.

ורבינו הגר"ח מוולאזין בפ"ח רוח חיים על אבות פ"ד משנה יא, כתב שרש"י בלשונו הזהב תירץ לקושיה זו, וז"ל: פשפש ולא מצא - לא מצא עבירה בידו שבשבילה ראוין יסורין הללו לבא. ע"כ. ורצה לומר שלא מצא עון שיהיה היסורים מדה כנגד מדה, יתלה בביטול תורה. כי בעון בטול תורה כל היסורים שבעולם ח"ו המה מדה כנגד מדה. שכמו שבלימוד התורה כתוב ולכל בשרו מרפא, כן להיפך ח"ו בביטול תורה. עיי"ש.

פ"ב) ואין אתה בן חורין להבטל ממנה, והגם שיראה בעיני אדם שעסק, כשיראה יסורין באים עליו באין עון, ידע כי כמו שראוי לו לעשות לא עשה, ועל זה ענשוהו".

ואומרו "וענשו אותו מאה כסף", רמז למאה ברכות שחייב לברך בכל יום. ואומרו "ולו תהיה" וגו', פירוש הגם שאין חיוב בתלמוד תורה אלא קביעות עתים, מ"מ אדם כזה שהוציא שם רע עליה, צריך לשקוד על דלתותיה כל היום וכל הלילה, לא יוכל לשלחה כל ימיו. וכזה מצינו להם לרבותינו ז"ל (ויק"ר פכ"ה), שאמרו שבעל תשובה אם היה רגיל ללמוד דף אחד ילמוד שנים וכן על זה הדרך, וזה בעל תשובה משאר העבירות, אבל מוציא שם רע על התורה משפטו כל ימיו עמה ישב תורתו אומנתו. ע"כ. (ויעוי"ש עוד בד"ק בהמשך ביאור הפסוקים ע"פ דרכו).

וע"ע בדברי האלשיך הק' בפרשת בשלה (טז לו) שבפרשת המן רמז לנו ה' יתברך "לפקוח עינים עורות", אותם בנ"א החושבים להוסיף חיל בעבודת כפים להוסיף לחם ומזון. ורגליהם לא יהלכון לעסוק בתורה ר"ל. עיי"ש בדבריו הנעימים. ועי' במש"כ בזה בס' במסילה נעלה (במאמר 'פרנסה משמים').

***

הרמז הנפלא הטמון בגדר ברכות התורה

א] בברכות התורה אנו מברכים ב' ברכות: "אשר קדשנו במצוותיו וצונו על דברי תורה". ו"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" וכו'¹³.

וכתבו רבותינו האחרונים, שברכות אלו מחולקים בגדרם, ברכת "לעסוק בדברי תורה" היא 'ברכת המצוות', וברכת "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" היא 'ברכת הנהנין'. (לבוש סימן מז סעי' א, ועוד¹⁴).

וכן מוכח מנוסח הברכה, וכמש"כ רבינו הקה"י (ברכות סי' כב), דהנה גדר ברכת המצוות היינו שמברכין על שקדשנו לקיים את המצוה, ולא מברכים על שברא לנו את החפצא של המצוה, וכגון שופר ולולב ומצה. ובברכת הנהנין הוא להפך, שאין מברכין על מעשה האכילה שאוכל, אלא על החפצא שברא לנו הקב"ה, כגון בורא פרי העץ וכדו', שמברך להקב"ה על שברא את הדבר שנהנה ממנו. ועל כן ברכת 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו על דברי תורה' היא ברכת המצוות, שהברכה היא שקדשנו לקיים את המצוה. וברכת 'אשר נתן לנו את תורתו' היא ברכת הנהנין, שמודים אנו לה' על עצם החפצא של התורה.¹⁵

בלימוד תורה יש בחינת 'תורה צוה לנו' ובחינת 'השירה הזאת'

ב] והנה בנוסף להטעם הפשוט שנתייחדה מצות לימוד תורה - שמברכים עליה גם ברכת המצוות וגם ברכת הנהנין, יש להוסיף ולהטעים בזה בס"ד ע"ד הדרש וכדלהלן.

איתא במגילה (ג ע"א) על הפסוק - "ויהי בהיות יהושע ביריחו, וישא עיניו וירא, והנה איש עמד לנגדו וחרבו שלופה בידו. וילך יהושע אליו ויאמר לו, הלנו אתה אם לצרינו". וביארה הגמ', שהמלאך שר צבא ה' בא בטענה ליהושע, אמש בטלתם תמיד של בין הערבים, ועכשיו בטלתם תלמוד תורה. אמר לו יהושע, על איזה מהן באת על ביטול תורה, או על ביטול הקורבן. אמר לו המלאך, "ויאמר לא כי אני שר צבא ה', עתה באתי", כלומר, באתי על ענין ביטול תורה, מיד 'וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק' - אמר רבי יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה.

ובתוספות שם ביארו, היאך משמע מהפסוק שכונת יהושע לרמוז על ב' הדברים הללו - ביטול קרבן התמיד וביטול תלמוד תורה. וכמו כן היאך משמע שתשובת המלאך היא על ביטול תורה. ופירשו התוס', שהלשון 'הלנו אתה' רומז לתלמוד תורה דכתיב 'תורה צוה לנו',

---

וראינו בשו"ת ציץ אליעזר חלק יא סי' י, שביאר ע"פ מש"כ בס' פתח הדביר על או"ח ח"ב סי' רלו אות ה', שמעתיק שם חומר הענין דלימוד בעת חזרת הש"ץ. ועפ"י י"ל, דנהי שאין בידו גם חטא של ביטול תורה, אבל יש לו מכל מקום לתלות בהצד השני, אולי עסק בד"ת גם בזמנים שהיה כן צריך לבטל, וכגון בחזרת הש"ץ. וזוהי הכונה יתלה בביטול תורה, היינו בלימוד תורה שלמד בזמן שהיה צריך לבטל. שו"ר כענין ליישב בשם רבינו החיד"א בס' מראית העין, שכונת חז"ל שיתלה בביטול תורה, שהיה לו לבטל ולא ביטל, כגון שנודמנה לו מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, והיה לו לבטל תורה ולקיימה.

¹³ **ועיוין** בבית יוסף סימן מז (אות ו) שהביא מחלוקת ראשונים האם ברכות התורה הם ב' ברכות, וברכת 'והערב נא' היא המשך לברכה הראשונה. או שהם ג' ברכות. עיי"ש.

¹⁴ **וכן** כתב בס' נוהג כצאן יוסף (סימן כה) וז"ל: שתי ברכות התורה, האחת 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו לעסוק בדברי תורה', והיא ברכת המצוה. והברכה השנייה 'אשר בחר בנו', והיא ברכת הנהנין. (ועיי' בס' לקח טוב להגרי"י ענגיל כלל יא. ועוד).

¹⁵ **וישנם** שהגדירו ברכה זו בדרך אחרת, יעויין בדברי הב"ח סימן מז (אות ד), ובפני יהושע ברכות יא ע"ב, ובחיי אדם כלל ט סעיף א, שהברכה השנייה כברכת השבח וההודאה. וכ"כ עוד אחי'.

ומילת 'לצרינו' רומזת להקרבות ש'מגינים עלינו מצרינו'. ותשובת המלאך היתה על ביטול תורה, מזה שהשיב 'עתה באתי', היינו על תלמוד תורה שכתוב בה 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת'.

והדברים צריכים ביאור, ראשית, היאך שייך לבא בטענת ביטול תורה לאנשי מלחמה הטרודים לצור על עיר להלחם עליה.

ועוד יש לברר, הנה יהושע רמז לענין הביטול תורה במילת 'לנו' (מצד הפסוק 'תורה צוה לנו'), ואם כן, מדוע השיב לו המלאך במילת 'עתה', (מצד הפסוק 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת'), לכאורה היה לו להשיב באותו מטבע לשון שנשאל ע"י יהושע.

ומפורסמים דברי מרן הרב מפוניבז' הגרי"ש כהנמן זצוק"ל בביאור הענין, שישנם ב' בחינות בלימוד תורה, א. בחינה של 'תורה צוה לנו', היינו לימוד תורה גם כשקשה וטורח ללמוד, ואין לו עריבות והנאה מהלימוד, ובכל זאת מתאמץ ללמוד מחמת ציווי הקב"ה. ב. בחינה של 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת', היינו לימוד תורה מתוך חדותא דשמעתא, שמרגיש מתיקות והנאה בלימודו, בחינת שירה ונגינה.

והנה הטענה על עם ישראל לא היתה מצד הבחינה של תורה מתוך קושי וציווי ('תורה צוה לנו'), שבודאי לא שייך לדרוש מאנשי המלחמה - היגעים והטרודים - להוסיף את קושי הלימוד, אלא הטענה היתה מצד הבחינה של לימוד תורה מתוך מתיקות והנאה, תורה של שירה ('ועתה כתבו לכם את השירה הזאת'). שהרי שירה מתנגנת מאליה, בכל מקום ובכל זמן, גם בזמני עיפות וקושי.

ועל דבר זה שלף המלאך את חרבו, בטענה, שהנה כמו שיר שהאדם מנגן ושר מאליו, כן שירת התורה המשמחת צריכה להתנגן תמיד גם בשעות קשות. ואדרבא, הדביקות והשמחה בה, היא נותנת את הכח והחוזק לעבור את הקשיים ולהתגבר עליהם.

ולפיכך יהושע הזכיר את הפסוק 'תורה צוה לנו' בדוקא, שבא לרמוז למלאך, שלא שייך לתבוע לעסוק בתורה - בזמן מלחמה - כאשר הלימוד בקושי וטורח גדול, ועל זה השיב לו המלאך מצד הפסוק 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת', לומר לו, שהתביעה היא מצד פסוק זה, כלומר, שאם חביבים דברי תורה על לומדיה כבחינת שירה ונגינה, הרי שגם אם נלחמים ביום, מ"מ אפשר לשיר בלילה את שירת התורה, מתוך שמחה והנאה.

ועל כן, מיד 'וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק' - אמר רבי יוחנן, מלמד שלן בעומקה של הלכה. כלומר, לא לימוד גרידא, אלא לינה בעומקה של הלכה, כי השירה של תורה באה לידי ביטוי דוקא בעומקה של הלכה, כאשר אדם משקיע את כל לבו ונפשו בעסק התורה. ע"כ מדבריו¹⁶. [וע"ע בס' לב אליהו (פר' בחוקתי) בשם הסבא מקלם, שאי אפשר לומר שלא עסקו בתורה כלל, אלא שהיה חסר את העמקות בתורה. וראיה מזה שכתוב לאחר מכן 'וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק' - אמר רבי יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה, ומוכח שלמדו מקודם, אלא שהיה חסר להם רק העומק בתורה]¹⁷.

ברכת המצוות וברכת הנהיגין של ברכות התורה רומזים לב' הבחינות הנ"ל

[ג] ומעתה יש לבאר בזה בס"ד, שזהו הענין שבברכות התורה ישנם ב' ברכות, הראשונה בגדר 'ברכת המצוות', והשנייה בגדר 'ברכת הנהיגין', והיינו שנרמזו בברכות התורה ב' בחינות אלו של לימוד תורה - בחינה של לימוד מכח הציווי, ובחינה של לימוד מתוך עריבות והנאה. כלומר, בברכת ה'מצוות' נרמז ענין לימוד תורה של תורה 'צוה' לנו¹⁸. ובברכת ה'נהיגין' נרמז ענין לימוד תורה של ועתה כתבו לכם את השירה הזאת.

ועומק הענין בזה¹⁹, ללמדנו, שלא יתכן שיזכה האדם לעריבות ומתיקות התורה, אלא ע"י עמל ויגיעה בה. שטורח ומהפך במחשבתו, ומתיגע להבין סודותיה. וכגודל עמלו, כן גודל סיפוקו והנאתו בתורה. כמו שאמרו חז"ל במדרש רבה (שיר השירים רבה א), נמשלו ד"ת למים וכו' "מה מים אם אין אדם צמא אינה ערבה בגופו, כך תורה אם אין אדם עיף בה אינה ערבה בגופו" וכו'. עיי"ש.

¹⁶ (ועי' בס' ירחי כלה - פוניבז', סוכה ח"א עמ' כה).

¹⁷ וגם עצם התביעה הזאת עליהם, היתה לפי דרגתם, שאין לנו מושג במעלת אותו הדור.

¹⁸ ואכן, מבואר בב"ח ס"י מז (אות ג), שהברכה הראשונה - לעסוק בד"ת, מכוונת על עסק התורה בעמל וטורח, וכמו שכתוב אם בחקותי תלכו - שתהיו עמלים בתורה שבעל פה על מנת לשמור ולקיים וכו'. ועיי' בדברי הטי"ז שם (ס"ק א). ובספרי במסילה נעלה במאמר 'המתיקות שבעמל התורה' הארכתי בזה יותר.

¹⁹ בנוסף להלקח הפשוט, העולה מהאמור לעיל, שחובה על האדם להתאמץ וללמוד בכל מצב ובכל זמן, גם בזמנים של קושי ח"ו. [ואמרת לרמוז זאת בפסוק "מה טובו אהליך יעקב משכנתך ישראל" (דברים כד ה), אוהל - בחינת ארעי. משכן - בחינת קבע, לומר בין בזמן ארעי וקושי, ובין בזמן של קבע, בכל זמן - ימה טובו, ואין טוב אלא תורה. ומה נפלא לפי' דרשת חז"ל בשבת (פג ע"ב), אמר ריש לקיש אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר זאת התורה אדם כי ימות ב'אהל'. דלהאמור, 'אהליך יעקב' רומז לעמל וקושי. ודו"ק. שו"ר כעני' באור החיים הק' עה"פ שם, מה טובו אהליך וגו', דלפי שיש בישראל כת שרק קובעים עתים לתורה ולא לומדים תדיר, וישנה כת שעוסקים בה בקביעות. ולפיכך כנגד בעלי עתים, אמר מה טובו אהליך יעקב כאהל זה שאינו קבוע, וכנגד כת הלומדים בקביעות ובהתמדה, אמר משכנתך ישראל].

"כי אי אפשר לבוא לידי מתיקות התורה, כי אם ע"י היגיעה, שתחילתו מר וסופו מתוק". (רבינו בעל ההפלאה בס' פנים יפות, שמות פרק טו).²⁰

אמור מעתה, שב' בחינות אלו - בחינת "תורה צוה לנו" וביחוד "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", הרי הם משולבים זה בזה. שכאשר אינו לומד בעמל וביגיעה אין לו הרגשת מתיקות התורה, אלא אך ורק כאשר לומד ביגיעה בחינת ציווי, אזי זוכה לחשקת התורה בחינת שירה.

ובזה מדוקדק סדר הברכות, שמתחילה מברכים ברכת המצוות, ורק אחר כך ברכת הנהנין. לומר, שרק כאשר מתייגע מתחילה, זוכה לבסוף להנאה ולשירת התורה...

***

בטעם חובת הזהירות בברכות התורה

בשו"ע סימן מז (סעי' א) נפסק, "ברכת התורה צריך לזהר בה מאד"²¹.

וצריך ביאור, מדוע דוקא בברכת התורה דקדק מרן ש"צריך לזהר בה מאד", מה שלא מצאנו לכאורה לשון זה בשאר הברכות. וכבר נאמרו בזה כמה ביאורים, ויעיין בב"ח (או"ח שם) מש"כ לבאר בזה.²²

והנראה בזה בס"ד, בהקדים מה שיש לדקדק בנוסח ברכות התורה, בברכת "והערב נא... את דברי תורתך וכו'", שהיא תפילה ובקשה לעריבות והצלחה בתורה. והעיר הגרש"ד פינקוס (שיחות - סוכות, בסוה"ס), שזהו דבר שלא מצאנו בשאר ברכת המצוות, שלאחר הברכה מוסיפים ברכה נוספת שעיקרה בקשה ותחינה שנצליח לקיים את המצוה וכו'. שהנה גם בשאר מצוות ישנו לכאורה קושי לקיים את המצוה, וכגון מצות תקיעת שופר, שאין זה דבר קל לדקדק בתקיעות, ולפעמים ישנם מניעות בקיום מצוה זו, ואף על פי כן אין בזה נוסח ברכה ובקשה מיוחדת להצליח בקיום המצוה, כגון 'יהי רצון שנזכה לשמוע את התקיעות כהלכתן וכתיקונן וכדו'. ומה נשתנה מצות תלמוד תורה בזה.

עריבות ומתיקות התורה הכרחית להצלחה בלימוד

וביאר, שמצות תלמוד תורה איננה כשאר המצוות, ומשום שאין אפשרות לקיים את "לעסוק בדברי תורה" אלא ע"י "והערב נא". ביאור הדברים, הנה בכל המצוות ישנו זמן מוגדר לכל מצוה ומצוה. בראש השנה חייב לשמוע שלוש קולות, בליל פסח חייב לאכול כזית מצה, וכיוצא ב"ב. אך בלימוד תורה אין זמן וחייב מוגדר, אלא כל רגע ורגע שיכול חייב ללמוד. רק אדם שאין לו זמן, שטרוד כל היום, יוצא יד"ח בק"ש שחרית וערבית, כמבואר במנחות (צט ע"ב), אך שאר בני"א חייבים ללמוד בכל רגע פנוי. ומכיון שמבחינת הדין

²⁰ **והנה** בברכות (כח ע"ב), "אנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר". וקשה, וכי הם עמלים ואינם מקבלים שכר, הלא החייט מקבל שכר עמלו על בגדו אשר תפר, וכן הנגר מקבל שכר על הארון אשר בנה. וגם הם מקבלים שכר ע"פ בעוה"ז. (ובפשטות הביאור בזה, שהכונה לשכר האמיתי, ולא ל"שכר" מדומה, כמובן).

וביאר רבינו החפץ חיים זצ"ל, ששאר בעלי המלאכה כחייט ונגר, הינם מקבלים שכר על התוצאה - הבגד, הארון. אבל אם החייט יתפור בגד ולבסוף יתברר שטעה בתפירה שלא כפי ההזמנה, או שהנגר בנה ארון, שלא לפי המידה, או יצא עקום וכדו', או שבהכאה אחרונה אשר בא לסיים בה את מלאכתו, שבר את הארון, וצריך להתחיל מחדש לבנות ארון אחר, אזי כל עמלם לריק, ולא יקבלו כלום עבור יגיעתם העצומה. אבל אנו "עמלים" ומקבלים שכר על העמל, בלי קשר לתוצאות הלימוד. שכל שעמל בלימודו ונתייגע בו, ולבסוף הוברר לו שכל אשר אמר והעלה בסוגיה זו ובענין זה אינם מכוונים לאמת, וממילא צריך לפרוץ ולסתור את כל אשר בנה, אף על פי כן שכרו איתו ופעולתו לפניו, ואין אומרים כיון שהכל נסתר לא יקבל שכר לימוד תורה ע"ז, דכיון ששו"ס נתייגע לפי ערכו בלימודו זה, שכרו במקומו עומד, שזהו עיקר תכלית לימוד התורה להתייגע ולעמול בהבנתה. וזהו הביאור "הם עמלים ואינם מקבלים שכר", היינו אינם מקבלים שכר על העמל, רק על התוצאה. אך אנו עמלים ומקבלים שכר גם על העמל, ואף אם טעה בלימודו. (חפץ חיים עה"ת, בחוקותי).

ועי' בנתיבות עולם להמהר"ל נתיב התורה פרק ז (ד"ה ומפני), שמה שמברכים ילעסוק בדברי תורה ולא ללמוד תורה, נראה כי אם כך היתה הברכה, היה משמע על התורה שהיא התורה כהלכה כי זה עיקר התורה, ואם לא היה מכיון ההלכה לאמתיה, לא היה נקרא תורה, וזה אינו כלל, כי אף שאינו מכיון ההלכה, הוא גם כן מצוה בעצם הלימוד, ולפיכך מברכים לעסוק בדברי תורה.

ובהקדמת מרן הגר"ח מוולאז'ין לספרא דצניעותא, כתב על אדונינו הגר"א, שלא הראה את נפשו טוב, רק בעמלו אשר עמל בחכמה ובדעת ובכשרון, ואף כי רצו למסור לו מן השמים בלא שום עמל ויגיעת בשר רזין וסתרין עליוני עליוני, לא הסכים לזה, ואמר איני רוצה שתהיה השגתי בתורתו יתברך שמו על ידי שום אמצעי כלל וכלל, רק עיני נשואות לו יתברך שמו. מה שרוצה לגלות לי וליתן חלקי בתורתו יתברך שמו, בעמלי אשר עמלתי בכל כוחי, הוא יתברך שמו יתן לי חכמה מפיו דעת ותבונה, שיתן לי לב מבין וכליותי ייעשו כשתי מעיינות ואדע כי מצאתי חן בעיניו וכו', והעיקר מה שהאדם משיג בזה העולם על ידי עמל ויגיעה, ע"ש. ובס' משנת יעקב על הרמב"ם (פ"ג מתלמוד תורה הי"ב) כתב, דמבואר ע"פ דברי הגר"א הללו, חידוש גדול בהלכה זו של עמל התורה, שלא רק שא"א להשיג התורה בלא עמל, אלא אפילו אם יוכל להשיגה בלי עמל וכגון ע"י מלאך וכדו', אין זה אותה השגה שמשגיגים ע"י עמל התורה שהאדם עמל בה בכל כוחו.

ועי' בתשובות והנהגות ח"א סימן תקמג, ששמע מהגה"צ רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל שפירש מאמר חז"ל, בפ"ק דבי"ב, עליונים למטה ותחתונים למעלה. שכאן בעוה"ז ישנם שאין מתחשבים ביגיעה אלא בכשרונות שהוא בקי או למדן, אבל לעתיד מעטרים בשכר מיוחד עבור יגיעה, וזהו עליונים כאן יהיו בעתיד למטה, שלא יגעו מספיק, ותחתונים שחסר להם כאן כשרונות אבל למדו ביגיעה יהיו עליונים למעלה. שהעיקר הוא העמל והיגיעה.

²¹ **ומקורו** בדברי הטור שם.

²² **וישנם** שביארו ע"פ דברי הר"ן הידועים במסכת נדרים פא ע"א (ד"ה דבר) בשם רבינו יונה. והביאו הבי"י שם.

קשה מאד לקיים את מצות ת"ת כהלכתה, לפיכך צריך אופן מיוחד כדי לקיימה, וזאת רק ע"י "והערב נא", וכמו שמסוגל האדם למצוץ סוכריה במשך יום שלם מבלי להתעייף, כיון שזה ערב לו, כן - להבדיל - גם בלימוד התורה, האופן היחיד ללמוד כל היום, הוא ע"י מתיקות ועריבות התורה, שרק באופן זה ישנה אפשרות לקיים מצוה זו כהלכתה. ולפיכך מן ההכרח לבקש כן בברכת התורה טרם לימודו. (וברכת 'והערב נא' איננה רק תפילה ובקשה, אלא ביאור האופן היאך יש לקיים את המצוה של ת"ת כאמור). ע"כ מדבריו.

כלומר, שאר המצוות יכולות להתקיים בזמן מסוים בלבד²³, ולפיכך אף אם אין לו חשק לקיימם ח"ו, מ"מ באם יתאמץ יוכל לקיימן היטב. אך לימוד תורה, מצותו שעות על גבי שעות ביום ובלילה, וללא חשק בודאי לא יוכל לקיים מצוה זו כנדרש²⁴.

ויש להוסיף בזה באו"א, שבשאר המצוות, גם אם אינו מרגיש שייכות וחשק למצוה ח"ו, בדרך כלל יכולה המצוה להתקיים, כגון מצות תפילין, שגם אם אינו מרגיש חשק למצוה, מתקיימת המצוה בשלימות בזה שמונחים התפילין עליו. אך במצות ת"ת, אם אינו מרגיש חשק ללימוד התורה, אין המצוה יכולה להתקיים בשלימות. שאף אילו היה מחוייב רק זמן מועט, הרי גם בזמן מועט זה, לא יקיים עיקר מצות תלמוד תורה, וכפי שכתב האגלי טל בהקדמתו, שעיקר מצות לימוד התורה, להיות שש ושמה ומתענג בלימודו, ואז דברי תורה נבלעים בדמו, ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה הקדושה. עיי"ש. ולפיכך מן ההכרח לבקש על עריבות התורה טרם לימודו.

ומעתה, יתבאר היטב מדוע יש להזהר בברכות התורה יותר משאר הברכות, ומשום ששאר הברכות אין בהם אלא ברכת המצוה גרידא ככל ברכות המצוות, וגם אם לא יזהר בהם מאד ח"ו, עדיין יוכל לקיים את המצוה בשלימות, (וע"ז יש להליץ 'ברכות אינם מעכבות'). אך ברכת התורה שאני, שמבקש בה על עריבות בתורה - ההכרחית להצלחה בלימוד התורה, וללא כונה גדולה, ובפרט בברכת והערב נא, אזי לא יזכה לעריבות בתורה, וממילא לא יוכל לקיים את מצות לימוד תורה באופן הראוי, וכפי שנתבאר שללא עריבות ומתיקות לא שייך לקיים מצות תלמוד תורה כהלכתה בהתמדה הרצויה ובאופן הראוי²⁵. וללא תורה למה לו חיים, ולפיכך צריך ליזהר בה מאד ולברך בכונה גדולה ומיוחדת²⁶.

[וכבר האריכו רבותינו הפוסקים ובעלי המוסר, שאי אפשר לזכות לכתרה של תורה ולכוין לאמיתה של תורה ולזכירת התורה - ללא תפילה ותחנונים בכונה גדולה ומעומקא דליבא בברכת התורה בפרט²⁷. ויעויין עוד בדברי רבינו הנודע ביהודה בחידושי הצ"ח (שלהי ברכות), ש"ברכת התורה היא סגולה נפלאה שלא ישכח מה שילמד". עיי"ש מילתא בטעמא²⁸].

***

הרמז הנפלא שמצות לימוד תורה מקורה בפרשת ואתחנן

הנה מקור מצות לימוד תורה הוא בפרשת ואתחנן, דכתיב "ולמדתם אותם" (דברים ה א). וכמבואר בגמ' בקידושין (כט ע"ב), מיחייב איהו למיגמר נפשיה, דכתיב 'ולמדתם'.

ורמז נפלא נרמז לנו בזה - שחייב לימוד תורה נכתב דוקא בפרשה זו - ובהקדים אחד הענינים היסודיים להצלחה בלימוד התורה, והוא ענין התפילה על התורה, כמבואר במסכת נדה (ע ע"ב), מה יעשה אדם ויחכם, ירבה בישיבה, וימעט בסחורה. אמרו, הרבה עשו כן ולא הועיל להם. אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו וכו'. מאי קמ"ל, דהא בלא הא לא סגיא.

²³ **וראיתי** בביאור הגר"א על הפסוק "בני אם תקח אמרי, ומצותי תצפון אתך". (משלי ב א). שביאר, כי הנה תורה צריך האדם ללמוד יומם ולילה, וכל היום זמנה הוא, לכן אמר "תקח אמרי" - תמיד. אבל המצות אף שלמד חוקותיה ומשפטיה, אין לעשותן אלא עד עת בא זמנה של אותה מצוה, ולכן אמר "תצפון אתך" עד שיבוא זמנה ואז תקיימם.

²⁴ **ושו"ר** בשו"ת שבת הלוי ח"א סימן יד (אות ג), שהנה ברכת והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בנינו וכו' - צריכה ביאור, שהרי לא מצינו בשום מצוה אחרת שלפני קיום המצוה צריכים גם להוסיף תפילה על היכולת לקיימה. וביאר, שהענין בזה, כי ידוע לכל באי שיערי לימוד תורה, שאם אין אדם מרגיש עריבות התורה, ושאינו דברי התורה אצלו נחמדים מזה ומפז רב ומתוקים מדבש, רק לומד ככפאו שד ובעל כורחו ללא הרגשת עריבות, אזי לבסוף יפרוש מהתורה. ע"כ צריך לבקש מהקב"ה שיזכה להרגיש עריבות התורה, שבזה יזכה לקיים את הציווי של עסק התורה.

²⁵ **ובעני"ז** אשר עריבות בתורה הכרחית להצלחה בלימוד, ראיתי פנינה נפלאה בזה, הנה לגבי שבח ארץ ישראל כתיב, 'ארץ זבת חלב ודבש', הקדים חלב לדבש. ואילו גבי שבח התורה כתיב, 'דבש וחלב תחת לשונך', הקדים דבש לחלב. הלא דבר הוא. וביאורו, שבשבח א"י הקדים את הדבר ההכרחי והחיוני להתקיים באמצעותו, והוא החלב, שזקוקים לו זקנים עם נערים, ואילו דבש הוא מותרות. אך לגבי התורה, ההכרחי ביותר כדי ללמוד, הוא הדבש של התורה, המתקנות, אשר קושרת את האדם בעבותות אהבה לתורה, לכן יש להקדים דבש לחלב. וזהו שאמר ר' יוסי במדרש שיר השירים (פרשה ד), כל מי שאומר דברי תורה ברבים ואינם ערבים על שומעיהן כדבש זה שבא מצוף, נח לו שלא אמרן. ע"כ.

²⁶ **[ואולי** היה עוד מקום לבאר על חובת הזהירות בברכת התורה, ע"פ מה שהביא המשנ"ב (שם, סק"ב) מדברי חז"ל (נדרים פא ע"א) שאינו זוכה ח"ו לבנים תלמידי חכמים עבור זה שאינו נזהר בברכת התורה. וכיון שזהו אחד הדברים העיקריים והחשובים לזכות שיהיו בניו תלמידי חכמים עובדי ה', ו"את עמלנו - אלו הבנים". לפיכך צריך ליזהר בה מאד, שאם נזהר בברכת התורה, זוכה לדבר נשגב זה].

²⁷ **וכן** בשאר מקומות שתיקנו אנשי כנסת הגדולה, כגון בברכת אהבת עולם. ובברכת אתה חונן שבשמו"ע, ובתפילת ובה לציון ברוך הוא אלוקינו וכו' למען לא ניגע לריק.

²⁸ **וכבר** עוררו, שיש לברך ברכה זו במתינות, ולא בחופזה תוך כדי ההתארגנות לתפילה וכו'. ובאם יתמיד בכך, יזכה להצלחה גדולה בתורה בעה"י.

וכתב רבינו הגר"י אייבשיץ בספרו יערות דבש ח"א (דרוש ד) וז"ל: ובדוק ומנוסה, אם יתפלל אדם שחרית וקריאת שמע בכונה, שבו ביום יזכה לדבר מצוה ויצליח בעסקיו. ואף שלשעה יחשוב שאינו, בסופו ימצא שכן הוא, ואצ"ל שיצליח בו ביום בתורה, ומצוה גוררת מצוה. וכן להיפך, אוי לי על שברי, בעת שאיני מתפלל בכונה כראוי, כל היום אין שמועתי בתורה מכוונת וקרעים אלביש, ולהפך אם אזעק ואשוע לה' מקירות לבבי בתפילה לחונני דעה כי דלותי עד מאוד בעו"ה, אף הוא ירחם עלי להאיר עיני בתורתו. ולכן עם נבון וחכם, אל תאמרו הא דעדיף זה מחבירו, לרוב שכלו ועוצם חכמתו ובינתו, לא כן הוא, שקר נחלתם, רק מתת ה' הוא כאשר נוחיל טובו וחסדו הגדול ברב תפילה ותחנונים²⁹, ואין לך דבר שמזכה לאדם להשיג ישרות התורה ולפענח מצפונים בדרכי יושר ואמת, אלא להתפלל לה' בדמע שישוב וירחמהו כי אל שומע תפילה הוא וקרוב לכל קוראיו באמת. עכ"ל.³⁰

וכבר ציינתי לעיל מדברי רבותינו הפוסקים ובעלי המוסר, שללא תפילה ותחנונים בכונה גדולה, אי אפשר לזכות לכתרה של תורה ולכוין לאמיתה של תורה. וכן מצאנו להרב פלא יועץ בכמה מקומות שהזהיר על חובת התפילה להצלחה בתורה³¹. [ועי' בשו"ת שבה"ל ח"ב סימן נו, שכתב, "ואחרי כל העצות הנ"ל, העיקר לשפוך שיח ותפילה ולבכות הרבה ב'והאר עינינו בתורתך', ובמסותרים תבכה נפשו שיאיר הקדוש ברוך הוא במאור תורתו, כדאמרן בנדה (ע ע"ב), מה יעשה אדם ויחכם, ירבה בישיבה, הרבה הרבו בישיבה ולא עלתה בידם, אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, והא קמ"ל דבהא בלא הא לא סגי"]³².

והנה לאחר שנתבאר גודל החובה להרבות בתחנונים ובתפילה מרובה למען הצלחה בלימוד התורה, יש לומר בס"ד שזהו הרמז שדוקא בפרשת 'ואתחנן' נצטוינו על לימוד תורה, לרמז לך, אם חפץ אתה להצליח בלימוד התורה, אזי 'ואתחנן אל ה'' - תרבה להתחנן ולבקש מלפני בורא עולם, לזכות לעמול ולהבין צוף אמריה.

***

בביאור כפל הלשון בברכת ק"ש על הצלחה בתורה

א בברכת קריאת שמע אנו מבקשים, "אבינו אב הרחמן, המרחם רחם נא עלינו, ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך".

וראייתי שהקשו, שלכאורה יש כאן כפל לשון בעצם הבקשה להצלחה בתורה, מתחילה מבקשים - תן בלבנו בינה להבין וכו', ושוב מבקשים - והאר עינינו בתורתך. ותרתי למה ל'.

²⁹ **ונתעוררתי** מדבריו לדברי רש"י בנדה (ע ע"ב), ד"ה לאוהביו משגר ממה שלפניו, וז"ל: כך חכמה שהיא לאוהביו של מקום "נתנה להם מפיו" ולא מאוצר אחר. ע"כ. וצריך ביאור. ולהאמור יש לומר דהיינו תורה שנתנה לאדם גם מכח תפילותיו ועמלו, ולא מחמת רוב חריפותו ושכלו. [ובאו"א קצת יש לומר בזה ע"פ מה שהבאתי לעיל מהקדמת מרן הגר"ח מוולאז'ין לספרא דצניעותא, שכתב על אדונינו הגר"א מוילנא זיע"א, שלא הראה את נפשו טוב, רק בעמלו אשר עמל בחכמה ובדעת ובכשרון, ואף כי רצו למסור לו מן השמים בלא שום עמל ויגיעת בשר רזין וסתרין עליוני עליוני, לא הסכים לזה, ואמר איני רוצה שתהיה השגתי בתורתו יתברך שמו על ידי שום אמצעי כלל וכלל, רק עיני נשואות לו יתברך שמו. מה שרוצה גלגות לי וליתן חלקי בתורתו יתברך שמו, בעמלי אשר עמלתי בכל כוחי, הוא יתברך שמו יתן לי חכמה מפיו דעת ותבונה, שיתן לי לב מבין וכלייתי ייעשו כשתי מעיינות ואדע כי מצאתי חן בעיניו וכו', והעיקר מה שהאדם משיג בזה העולם על ידי עמל ויגיעה. עיי"ש. ובס' משנת יעקב על הרמב"ם (פ"ג מתלמוד תורה הי"ב) כתב, דמבואר בזה, שלא רק שא"א להשיג התורה בלא עמל, אלא אפילו אם יוכל להשיגה בלי עמל וכגון ע"י מלאך וכדו', אין זה אותה השגה שמשגיגים ע"י עמל התורה שהאדם עמל בה בכל כוחו. ע"כ. ובה יתבאר עוד דברי רש"י "נתנה להם מפיו" וכו', היינו ע"י העמל העצמי בכל כחו, ולא ע"י מלאך וכדו'].

³⁰ **ומסופר** על הגאונים רבי פנחס הורוויץ בעל ההפלאה, ואחיו רבי שמואל מניקלשבורג, כשלא היה ברור להם איזה ענין בעת לימודם, היו פורשים זה לקרן זוית זו, וזה לקרן זוית זו, ונושאים תפילה בבכיה להשי"ת החונן דעת שיעזרם להבין את לימודם. וכן מסופר על הגאון מבריסק, שהיה מונח תמיד על שולחנו קופת צדקה, לזכות רבי מאיר בעל הנס, וכשהיה מתקשה באיזה סוגיה, היה נותן מטבע לצדקה ונושא תפילה להשי"ת להבין הדבר.

ורבינו החזו"א היה נוהג - בסיום תפילתו - לחזור על לימודו במקומות שלא היו ברורים לו כ"כ, וכששאלוהו לפרש הנהגתו, השיב, הרי זה עתה התפללנו "אתה חונן וכו' וחננו מאתך וכו'", ובדאי לאחר התפילה יהיה סייעתא דשמיא להבין מה שלא הובן מקודם לכן.

עוד מובא בשם הגאון רבי שמואל מניקלשבורג, שהיה אומר, כי כל מי שאינו מכוין בתפילת שחרית, בברכת אהבה רבה ובברכת אתה חונן, אי אפשר לו שיכוין בלימודו באותו יום לאמיתה של תורה, ועובדא הוה באחד מתלמידי שהתפאר בעצמו, שאף על פי שלא כיון בתפילתו, עלתה בידו לתרץ קושית תוסי' בהלכות טריפות באופן מופלא, ורבו הגר"ש זצ"ל סתר דבריו, והראה לו שטעה טעות חמורה בלימודו מפני שלא כיון בתפילתו באותו היום. (סי' גילוי דעת להמהרש"ם סי' לג קו"א סק"ג). וכן מתאמרא משמיה דהנצי"ב מוולאז'ין, שביום שלא בכה בברכת אהבה רבה, לא חידש כלום. [ועי' בס' עובדות והנהגות לבית בריסק ח"ג עמ' קסז, בשם הגר"י, שסוגלה לזכרון, לכוין - בברכת אהבה רבה בתיבת "לשמור" - שיזכה לזכור מה שלומד].

³¹ **עיינן** בדבריו בערך הוראה, לאחר שהאריך בדברים נוקבים בחובת הזהירות שיש על המו"ץ שלא להכשיל בהוראה - כתב שם, "ולעולם יקדים תפילה, וישפוך נפשו לפני ה' שלא יכשל בדבר הלכה ושלא יצא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן". וכיוצא"ב כתב עוד בערך משפט ודין, בענין דיין ומורה הוראה, "שיקדים תפלה לצרה וישפוך נפשו לפני ה' שיתקנהו בעצה טובה מלפניו, ושיצליחו מכל טעות ומכל תקלה, ושלא יצא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, וכן כל דבר הצריך לפי מקומו ושעתו, ירחיב פיו ויבקש מאלוקינו מרחם השומע קול תפלת עמו ישראל ברחמים". ועי"ע במש"כ בערך הלכה ובערך חכמה.

³² **והנה** בברכות כח ע"ב, איתא במתניי, רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו. וכן נפסק בשו"ע סימן קי סעיף ח, הנכנס לבית המדרש (וה"ה מי שלומד ביחידות. ט"ז) יתפלל, ירי"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה וכו', וביציאתו יאמר: מודה אני לפניך ה' אלהי, ששמת חלקי מיושבי בית המדרש. ובמשנ"ב שם (סי' לו), הביא מהרמב"ם בפירוש המשנה, שבי' התפילות הללו חובה הן. וכתב בתשובות והנהגות ח"י"ד (סימן מה), שצריך לעורר ולהקפיד על כך מדי יום ביומו, וזה גם סגולה נפלאה להצלחה בלימודו כשמתפלל כן בשחרית, וכדאיתא בנדה (ע ע"ב), מה יעשה אדם ויחכם, א"ל ירבה בישיבה וימעט בסחורה, אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם, אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו שנא' כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, עיי"ש. וההודאה שביציאה הוא גם מועיל גדול להצלחה ע"פ מה שכתב הר"ן בנדרים (פא ע"א), שהמברך על התורה אות הוא שחשובה התורה בעיניו, ואם אינה חשובה להודות עליה, עזיבת התורה איקרי. והדברים ידועים. [והנה תפילת בית המדרש זו מקורה בברכות בדף כח, ולהאמור יש לרמוז, שלא בכדי הוא, שהרי מחמת תפילה זו מקבל האדם כח וחוזק ללימוד התורה כאמור. ויהא הנותן לך כח].

הנראה בזה בס"ד, בהקדים מה שכתבו רבותינו האחרונים, שבמצות תלמוד תורה ישנם ב' מצוות. האחת, מצות לימוד תורה - הנלמדת מהפסוק "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" (דברים ה' א. ועי' קידושין כט ע"ב, מיחייב איהו למיגמר נפשיה דכתיב ולמדתם)³³. וכל מה שלומד, הן מקרא או משנה, גמרא, הלכות, אגדות. מקיים מצוה זו. שכולן נתנו למשה מסיני. וכמו שכתב בנפש החיים שער ד פ"ו. ואפילו עוסק בסדר טהרות שאינו נוהג בזמנינו, מקיים מצות תלמוד תורה. שלימוד התורה איננו הכשר ומבוא להתכלית של קיום המצוות, אלא עצם עסק לימוד התורה הוא תכלית בפני עצמו³⁴. והמצוה השניה, מצות ידיעת התורה - 'ושנתתם' שיהיו ד"ת מחודדין בפ"ך. ותכלית מצוה זו, לידע דיני התורה ומשפטיה על בורין, שיהיה לו הלכה ברורה בכל מקום, היאך לשמור ולקיים כל התורה והמצוה. וז"ל הרמב"ם בפ"א מהל' תלמוד תורה הי"א: וחיוב לשלש את זמן למידתו, שליש בתורה שבכתב, ושלש בתורה שבעל פה, ושלש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מדבר, וידמה דבר לדבר, ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות, והיאך יוציא האסור והמותר, וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה, וענין זה הוא הנקרא גמרא. עכ"ל. וסוף התכלית הוא להגיע למעלת ההוראה, להורות לעצמו ולאחרים וכמו שאמרו 'שאם ישאלך אדם וכו'. והארכת בזה בספרי 'במסילה נעלה' (מילואים, בגדר מצות תלמוד תורה), בשם הגר"י סלנטר (בס' אור ישראל פרק כז)³⁵, ושו"ע הרב (הל' ת"ת פ"ג, ובקו"א שם), וכ"מ בדברי הקהילות יעקב החדשים (ברכות ע"א יא). ועוד אחרונים. ושם הרחבנו הדברים והבאנו בס"ד כמה נפ"מ בזה כיעוי"ש. וע"ע שם במאמר דרוש וקבל ש"ך.³⁶

³³ **וישנם** אחרונים שנקטו גבי מצות לימוד התורה שנלמדת מקרא ד'הגית'. ואולם בודאי שהמקור הוא מדכתב "ולמדתם אותם כאמור, וכונתם שמצות והגית היא גילוי מלתא בגדר מצות ולמדתם אותם וכו'.

עצם הלימוד הוא תכלית בפ"ע אף שאינו נוגע למעשה

³⁴ **וכן** מבואר בדברי רבינו הבית הלוי (בהקדמה לספרו. ובפר' משפטים, שמות כד ז), שלימוד התורה הוא משני פנים, האחד מבוא לתכלית קיום המצוות, והיינו ללמוד לידע היאך לקיים, שהרי לא עם הארץ חסיד. וכן הנשים אף שאינן מחויבות בלימוד, מ"מ מחויבות ללמוד במצוות הנהוגות בהן, שידעו היאך לקיימן, ולפיכך מברכות ברכות התורה וכדאיתא בב"י (סי' מז) בשם הראשונים. ואמנם באנשים יש עוד מעלה, שהנשים כל לימודן אינו אלא מבוא להתכלית של קיום המצוות, אבל האנשים עצם הלימוד שלומדים הוא מצוה ותכלית בפ"ע וככל מצוה דעלמא, אף שאינו נוגע למעשה כלל. וכמבואר במנחות (צט ע"ב), שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל: כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמה יונית. קרא עליו המקרא הזה: לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך והגית בו יומם ולילה, צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית. והיינו אף שהחיוב ללמוד כדי לדעת לקיים, יצא בו יד"ת, אך עצם הלימוד שהוא תכלית בפ"ע, לעולם אינו מסתיים, אף למי שבקי בכל התורה כולה.

ועיוין עוד בדברי התורת חיים בחידושו לסנהדרין (ע"א ע"א), בדברי הגמרא שם, בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב, דרוש וקבל ש"ך. עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות, ולמה נכתבה, דרוש וקבל ש"ך. דלכאורה, כיון שתכלית השי"ס שיגיע לידי מעשה, אם כן מה תועלת ללמוד דבר דלא שייך בו מעשה. ובניאר, ד"לאו קושיא היא, לפי שאין לך קוף בתורה, ואין לך מצוה שאין לה סוד בעצמותו יתברך, שנאמר אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה, מקומה היינו יסודה ומקורה בעצמותו יתברך, וכל העוסק בתורה אע"ג שאינו עושה, הרי הוא עוסק בכבוד קדושתו ומדבק שכלו בו יתברך". ובוה ביאר עוד מדוע סירבו המלאכים ליתן התורה למשה (כמבואר בשבת פח ע"ב), וכי לא ידעו מתחילה שהם אינם שייכים בעשיית המצות? אלא כאמור, שהתורה נחלקה לשנים, עיון, ומעשה. חלק המעשה הוא, שעיי התורה אדם מקיים את המצוות. וחלק העיון הוא, שכל המעיון בתורה ומדקדק בה משיג על ידה סוד קדושתו וגבורתו יתברך. שאין לך אמת או קוף בתורה שלא יאה תלוי בו סוד קדושתו של הקדוש ברוך הוא ועצמותו יתברך. וכל העוסק בתורה אע"ג שאינו עושה, הרי הוא עוסק בכבוד קדושתו ומדבק שכלו בו יתברך. וכיון שבעצם הלימוד - אף שאינו שייך למעשה - משיגין כבודו וקדושתו יתברך, לפיכך עלה על דעת המלאכים שאף שלא שייך בהם חלק המעשה, מ"מ חלק העיון שייך בהם, ובוה לחוד סג'י, ואדרבא, עדיף לו יתברך שיתנה להן, כיון שהן רוחניים ויש להן כח להשיג על ידה כבודו יתברך יותר מישראל שהן בשר ודם. והשיב להן משה, וכי שייך בכם קיום המצוות בפועל כגון 'לא תרצח' וכדו'. והיינו שודאי עדיף ליתן התורה למי ששייך בשניהם, גם בחלק המעשה וגם בחלק הלימוד. וזה אינו אלא בישראל. ע"כ.

³⁵ **והנה** יעויי"ש בדברי הגר"י שכתב, שמצות ידיעת התורה אינה מתקיימת אלא בגמ' ופוסקים. וכן משמע עוד בדבריו שם. וכן מבואר בקהילות יעקב החדשים (סימן יג), ומכח זה כתב שם (באות ו), שמצות ידיעת התורה להלכה - עדיפה ממצות לימוד תורה - שמביאה את האדם לידי מעשה. ועיי"ש עוד בדבריו. ולכאורה נראה מדבריהם שבלמוד אגדה אינו מקיים אלא מצות לימוד תורה ולא מצות ידיעת התורה. (ועי' מה שכתבנו בזה בס' במסילה נעלה עמ' 208). והנה העיר רב אחאי גאון רבי יוסף שליט"א, דלכאורה, מדוע בלימוד אגדה אינו מקיים מצות ידיעת התורה (הנלמדת מקרא ד'ושנתתם'), הלא גם לימוד זה הינו נצרך לאדם לישר אורחותיו ולהעמידו בקרן אורה, וגם לימוד זה צריך האדם לדעת, ליראה את ה'. ע"כ.

וחשבתי לחזק את הערתו, מדברי הספרי (דברים פרשת עקב פיסקא מו), עה"פ "כי אם שמור תשמרו", שמא תאמר הריני למד פרשה קשה ומניח את הקלה, תלמוד לומר, כי לא דבר רק הוא מכס, דבר שאתם אומרים ריקן הוא, הוא חייב, שלא תאמר למדתי הלכות זיי, תלמוד לומר מצוה המצוה כל המצוה, למוד מדרש הלכות והגדות, וכן הוא אומר, כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, זה מדרש. כי על כל מוצא פי ה', אלו הלכות והגדות. עוד שם, (פיסקא מט), עה"פ ולדבקה בו, וכי היאך אפשר לו לאדם לעלות למרום ולדבק באש והלא כבר נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא וכו'. אלא הדבק בחכמים ובתלמידיהם ומעלה אני עליך כאילו עלית למרום ונטלתה וכו'. דורשי הגדות אומרים רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם למוד הגדה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם ומדבק בדרכיו.

וייתרה מזו, ישנם דברי אגדה שלמים מהם לענין הלכה, דהנה אמנם מבואר בירושלמי (פ"ב דפאה הי"ד), שאין למדים מן האגדות, ולדעת התוס' יום טוב (סוף פ"ה דברכות) היינו אפילו כשאין סתירה מפורשת לזה מן השי"ס, וכ"כ עוד. מ"מ דעת רוב הפוסקים שאם אין לזה סתירה מהשי"ס, למודין ואין משיבין, וכמו שכתב הפרי חדש או"ח (סי' קכח ס"כ), כי מי יכול לחלוק על המדרש בלי שיוכיח להיפך מן השי"ס. וכ"כ עוד רבים מהאחרונים. וכבר מבואר בן בדברי רבינו תם בספר הישר (בתשובה הנד"מ סי' מה אות ג), שהשיב לרבינו משולם, שכל שאינו בקי בסדר רב עמרם ובפרקי ר' אליעזר ובמס' סופרים ובמדרש רבה, ובשאר ספרי אגדה, אין לו לבטל מנהג הקדמונים ודבריהם, כי עליהם יש לסמוך בכל הדברים שאינם מכחישים לדברי התלמוד. והרבה מנהגים יש לנו על פיהם. והוי"ד ביבי"א ח"א חנור"ד סי' ד (אות ת), וח"ח תאה"ע סי' כא (אות ב), וח"ח חנור"ד סי' כד, ועוד. [נע"ע בפ"י התורה תמימה (ויקרא פרק יט אות ק), שפשוט שלא שייך לומר אין למודין מן האגדות, במעשה שהיה והוא בדברי חז"ל. עיי"ש. וכן מבואר כבר בברכ"י חאו"ח (סי' ריח, שירי ברכה אות א), שבדבר מעשה שפיר ילפינן גם מן המדרשים, דאלימא טפ". עיי"ש].

ויתכן לומר, שאין כונתם אלא באופן שמשקיע האדם את זמנו אך ורק בלימוד דברי אגדה ודרשות, אך אם לומד בעיקר גמרא ופוסקים, ומקדיש גם מעט זמן לידע דברי אגדה ומוסר, (ועי' משני"ב סימן א ס"ק יב), בוה לא מיירי כלל. ויש ליישב עוד באו"ח.

מצות ידיעת התורה להלכה קודמת למצות לימוד תורה

³⁶ **ואמנם**, זה ברור שמצוה זו של 'ידיעת התורה' להלכה, הנלמדת מקרא ד'ושנתתם', קודמת ועדיפה על מצות 'לימוד תורה', ומשום שע"י כך ידע היאך להתנהג ולא יכשל בביטול מצוות התורה. יעויין בזה בקהילות יעקב (שם). וז"ל רבינו הח"ח בספרו שם עולם ח"ב פ"ז: ובאמת דבר פשוט הוא, אחרי שידוע שתכלית הלימוד הוא כדי שיבא לידי מעשה, אם כן אם לא ילמד אותן ההלכות, לעולם לא יבא לידי מעשה, ועלול האדם להכשל בכל עת בביטול כמה מצוות התורה על ידי סיבה זו, כגון בדיני קריאת שמע וכו'. וכן בדיני תפילין שיהיו מונחים על מקומם כדן וכו' ושאר פרטי הדינים. וכן בעניני הציצית, מקום תליתת כ"ו ושיעור אורך ורוחב הטלית קטן, ודיני בגדים החייבים בציצית, וזמן חיובם, ושאר פרטי דינים של הלכה זו. וכן כל דיני תפילה, שיש בהן כמה הלכות הנחוצות לו לאדם בכל יום. וכן כל דיני ברכות, ובפרט דיני ברכת המזון שהוא מצות עשה דאורייתא וכו'. וכן כל דיני ברכת הנהנין, בכמה פרטי דינים שמזדמנים לו לאדם בכל יום, אם לא ילמד מצוי מאד שמחסר ברכה, ואמרו חז"ל כל הנהנה בלי ברכה מעל, או שמברך ברכה שאינה צריכה ועובר על לא תשא את שם ה' אלהיך לשווא, כמו שאמרו חז"ל. ובפרט

ומעתה יש לומר, שמתחילה אנו מבקשים על הצלחה בלימוד התורה למען קיום המצוות, שנדע ארחות חיים מה מותר ומה אסור וכו', וכן מדויק בנוסח הבקשה, ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד 'לשמור ולעשות ולקיים' את כל דברי תלמוד תורתך באהבה³⁷. והיינו שתכלית לימוד זה הוא למען קיום מצוותיו כאמור. וגדול תלמוד שמביא לידי מעשה. והבקשה השניה היא על עצם לימוד התורה בעיון ובעמקות, להבין סודות התורה וסתריה. כלומר, שכל מה שנלמד, הן לימוד להלכה והן שאר חלקי התורה, הכל יהיה בעמקות ובעיון. וזהו שאומרים, "והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך". שדוקא לימוד - בעמל ובעיון - מביא לדביקות אמיתית.³⁸

רק לימוד בעומק העיון מונע מחשבות זרות

ב] ואכן, דבר פשוט הוא, שרק לימוד תורה בעומק העיון ובעמל המחשבה, הוא הגורם לאדם לדביקות אמיתית בה' יתברך, והוא התבלין להיצר הרע, אך לימוד שאינו בעיון ובעמל המחשבה, אינו גורם לאדם דביקות מוחלטת להנצל מהיצה"ר. שאי אפשר לאדם להדבק בה' כאשר ישנה חציצה של מחשבות זרות והרהורים רעים. והדרך להנצל מכל זה, אינה אלא ע"י לימוד תורה בעיון ובעמל, שמה שאמרו חז"ל שתורה תבלין ליצה"ר (קידושין ל ע"ב), הכונה ל'עסק' התורה בעיון, כלשון הגמ' שם, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם "עוסקים" בתורה, אין אתם נמסרים בידו וכו'. והביאור בזה כמש"כ הרמב"ם (סו"פ כב מאיסו"ב) שאין מחשבת עבירה מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה. והיינו שעסק התורה גורם לאדם להיות מונח בחכמת התורה ובקדושתה, וממילא הוא התבלין להיצה"ר החפץ לטורדו ולבלבל מחשבתו בהרהורי שוא. וע"ע בדברי מרן החיד"א בס' פני דוד (פרשת משפטים) דהיינו עסק התורה. עיי"ש.³⁹ ויעויין היטב למרנא הח"ח בספרו שם עולם (ח"ב השמטות) בד"ה הנה עצם. (וע"ע בשו"ת להורות נתן בהקדמה לח"ג). והדברים פשוטים.⁴⁰

הלכות שבת החמורה, אם לא ידע הלכותיה בודאי עלול להכשל בכמה איסורי דאורייתא וכמו שכתבתי בהקדמה להלכות שבת. וכחאי גוונא בירי"ד יש כמה הלכות שנחוצות לכל בעל בית לדעת אותן, כגון הלכות מליחה והלכות ריבית והלכות נדה והלכות תולעים וכדומה, ואם לא ילמדם בודאי עלול להכשל בהם וכו'. והאריך בזה עוד. ע"כ. ועיי"ע בדברי רבינו החזו"א בס' אמונה ובטחון פי"ג אות יח.

שו"ר בחיי אדם בהקדמה לספרו (ריש הקדמה אחרונה) בענין, דהנה ישנם ב' ענינים בלימוד תורה, מצות לימוד תורה ומצות ידיעת התורה, ואמנם הקב"ה שמח בכל דבר תורה שהאדם לומד, אבל מ"מ העיקר הוא שידע מצוות התורה. כמבאר בשו"ע בס"י רמו ס"ק ה, בשם הדרישה, שיש בעלי בתים הנוהגים ללמוד בכל יום גמרא עם תוספות ולא שאר פוסקים, אבל האמת שיש ללמוד ספרי הפוסקים דיני התורה, שזה שורש ועיקר לתורתנו כו', דכיון שאינם לומדים רק ג' או ד' שעות, לא ללמוד בשי"ס לחוד. עיי"ש. וכי"מ בסדר זמנים להגרי"א חבר (דרוש לסיום כולי שיתא דרלי), שעיקר מעלת ת"ת, ללמוד הלכות ודינים לצורך מעשה, לידע כל פרטי המצוות וחלקי האיסורים, שיש בזה ב' מעלות, מעלת הלימוד ומעלת המעשה. עיי"ש. ועיי"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ח סימן רמז (ד"ה וידוע), ובשו"ת שבט הלוי ח"ב סימן נז (ד"ה שנית).

בביאור הנוסח לקיים את כל דברי תלמוד תורתך "באהבה"

³⁷ ולא אמנע מלציין מה שראיתי לרב אחאי גאון רבי יוסף שליט"א בספרו יוסף טוהר (ח"א עמ' קסט), לאחר שהאריך שם בענין מה שנהגו רבים להחמיר במה שמפורש להיתר בשו"ע יור"ד סימן קצ (סעי' ה), דהנה צ"ב בעצם הנוסח את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, דלכאורה מה ענין "באהבה" לכאן. וביאר, שעיי" שילמד וידע את הדינים כיאות, אזי אף הקיום שלהם יהיה באהבה, משא"כ המחמיר בלא טעם וידיעת הדבר, אין זה אלא כעין סיגוף בעלמא. ואף שצריך לקיים מצוות ה' אף שאינו יודע טעמי המצוות, מ"מ הרי זה קצת בבחינת קיום מיראה, אך עיי" שילמד יקיימם מאהבה. וסמך לדבר במאירי (ב"ק יז ע"א), שהתלמוד מיפה את המעשה ומשלימו והמצוה מהודרת יותר כשיוצאת מפי היודע ענינה. עכ"ל. וכן פירש בזה עוד הנוסח - "ותלמדמו חוקי חיים לעשות רצונך בלבב שלם", שעל ידי שאדם לומד תורה, ממילא קיום המצוות אצלו "בלבב שלם", והיינו שלא זו בלבד שהוא מקיים את המצוות כהלכתן ודקדוקן, אלא שהוא עושה אותם בשמחה ובלבב שלם. ודו"ק. עיי"ע מדבריו.

בביאור מאמרם "גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים"

ובעצם דבריו שהמחמיר בלא טעם וידיעת הדבר, אין זה אלא כעין סיגוף בעלמא. הנה כעין זה איתא בברכות ח ע"א, גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים וכו'. ויודעים דברי הש"א (מסכת שבעות, פרק נר מצוה אות צ זא). שאמנם מדת חסידות הוא שיחמיר לעצמו, אך כ"ז כשיש מקום לחומרא, אבל אם אין מקום להחמיר, אלא חומרא מחמת חסרון ידיעה, ואילו היה לומד ומעייין בביורו היה רואה שאין מקום לחומרא, זהו חסיד שוטה. וזהו ביאור המאמר בברכות (שם) גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים, דאילו גבי ירא שמים כתיב - אשרי ירא את ה', ואילו גבי הנהנה מיגיעו כתיב - יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. וקשה, דעל כרחך הנהנה מיגיעו כפיו הוא גם כן ירא שמים, דאם לא כן, היאך יהיה עדיף מירא שמים, מאחר שהוא חוטא, אף שנהנה מיגיעו כפיו. ועל כרחך צריך לומר כאמור שהוא גם כן ירא שמים, ואם כן, מאי רבותא שהוא גדול. אלא, ירא שמים הכונה למי שהוא מחמיר ומטריף, אבל גדול מבנו מי שמתיעב בתורה ולומד עד שנתברר לו שמותר באכילה, וזהו הנהנה מיגיעו, כי ידיו רב לו בתורה. אז אשריו בעולם הזה שהוא נהנה מאכילה, וטוב לו לעולם הבא שעסק בתורה. עיי"כ. (ורמז לזה ביוסף טוהר שם בקצירת האומר). וכן ראיתי בס' סדר ברכות (דין פירות הארץ), להגאון בעל מנחה חדשה (להגרי"מ מורפשיטיק, לפני למעלה מארבע מאות שנה, והו"ד כמה פעמים באח, עיי אליה רבה סימן רכ ס"ק א), דגדול הנהנה מיגיעו כפיו ובקי בחדרי התורה, והוא גבור חיל ויודע דעת עליון לכיון הברכות כראוי ומסולק מן הספק, הרי זה משובח יותר מן ירא שמים שאין בקי כל כך בחדרי התורה וצריך לשים מחסום לפיו בכל מיני מאפה מסוימים שלא לאכלם אלא תוך הסעודה כדי לצאת מן הספק. עיי"ש. ויעויין עוד להגאון מליסא בעל הנתיה"מ בספרו אמת ליעקב בברכות (שם). ועיי"ע בשו"ת משנה הלכות ח"ז סי' קד.

ושו"ר בענין בס' רוח חיים למרן הגרי"ח מוולאזין ע"ד המשנה באבות (א טז), עשה לך רב והסתלק מן הספק ואל תרבה לעשר אומדות, וז"ל: 'עשה לך רבי לשאול ממנו כל דבר שמסתפק לך, ובהו'תסתלק מן הספק'. ואל תאמר שאינך צריך לרב כי כל דבר שיתפק לך תחמיר מספק, לזה אמר 'ואל תרבה לעשר אומדות', רצה לומר, כמו שאסור ליתן מעשר מאומד הדעת מחשש שמא יתן יותר ויהיו מעשרותיו מקולקלים, כן יכול לבוא לידי קלקול אם יחמיר בלא דעת. עכ"ל.

³⁸ ושו"ר בשל"ה (תולדות אדם פתיחה אות יג), שביאר כענין, וז"ל: בברכת אהבה רבה, אמר 'ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים' כו', הרי בקשתנו על התלמוד שיביאנו לידי מעשה 'לעשות ולקיים'. אחר כך אנו מבקשים 'והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך ויחד לבנו לאהבה וליראה את שמך'. זהו שיאיר הקדוש ברוך הוא עינינו בסודות המצוות. אשר גם כן התפלל דוד המלך עליו השלום (תהלים קיט יח) 'גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך', ובה נהיה דבקים בשמו יתברך באהבה ויראה. עכ"ל.

³⁹ וכתב רבינו הרמח"ל בס' מסילת ישרים (פרק ה) וז"ל: הבורא יתברך שמו שברא היצר הרע באדם, הוא שברא התורה תבלין לו וכו', והנה פשוט הוא, שאם הבורא לא ברא למכה זו אלא רפואה זו, אי אפשר בשום פנים שירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה, ומי שיחשוב להנצל זולתה, אינו אלא טועה, ויראה טעותו לבסוף כשימות בחטאו. כי הנה היצר הרע באמת חזק הוא באדם מאד, ומבלי ידיעתו של האדם הולך הוא ומתגבר בו ושולט עליו. ואם יעשה כל התחבולות שבעולם ולא יקח הרפואה שנבראה לו שהיא התורה, כמו שכתבתי, לא ידע ולא ירגיש בתגבורת חליו אלא כשימות בחטאו ותאבד נשמתו. הא למה זה דומה, לחולה שדרש ברופאים והכירו חליו ואמרו לו שיקח סם זה. והוא, מבילתי שתקדם לו ידיעה במלאכת הרפואה, ניח הסם ההוא ויקח מה שיעלה במחשבתו מן הסמים, הלא ימות החולה ההוא ודאי, כן הדבר הזה. כי אין מי שמכיר בחולי היצר הרע ובכחו המוטבע בו אלא בוראו שבראו, והוא הזהירו שהרפואה לו היא התורה. מי איפה ינחה ויקח מה שיקח זולתה ויחיה, ודאי שחושך החומריות ילך ויגבר עליו מדרגה אחר מדרגה, והוא לא יבין עד שימצא שקוע ברהע ורחוק מן

זיהו שכתב הרמב"ם שם וז"ל, יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה "וירחיב דעתו בחכמה", שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה. ע"כ. הרי שרק בהרחבת הדברים בתורה, היינו לימוד בעיון, יתכן דביקות בה', ולא בדברים בטלים. וע"ע בד' רבינו הצ"ח (ברכות ה' ע"א) שכתב ע"ד הרמב"ם הללו וז"ל: הרי שאם הלב פנוי ממחשבת התורה, נכשל במחשבת עבירה, ואם לבו מחשב תמיד בהרהורי תורה אין מקום למחשבת עריות להתגבר. ולכן אמר כאן שאם לא נצחו ונכשל בראות העין, יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם, פ"י שאין די שילמוד תורה משפה ולחוץ "רק יעסוק בעומק העיון" שנאמר אמרו בלבבכם, פ"י אמירה שיאמר דברי תורה יהיה בלבבכם, ואז אם לבו מלא מחשבת התורה לא יבא לחשוב בעבירה ולא יהיה הלב חומד. עכ"ל. שו"ר בדברי אדונינו הגר"א בפירושו לפסוק 'מזמה תשמור עליך תבונה תנצרכה'. (משלי ב' יא), דפ"י, שמחשבות התורה ישמרו עליך מהרהורי עבירות של זימה. שא"א לפנות את לבו מהרהורי עבירה רק על ידי נעימות ומתיקות ידיעת התורה כמ"ש אילת אהבים ויעלת חן. ע"כ.

***

אין לנו שיוור אלא התורה הזאת

במנחות צט ע"ב, איתא, שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל, כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית⁴¹. קרא עליו המקרא הזה, לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה, צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה (דבר שלא יהא בעולם. רש"י) ולמוד בה חכמת יונית.

ובס' דרכי מוסר (עמ' שסו) להגר"י ניימן זצוק"ל, העיד, ששמע מפי קודשו של מרן החפ"ץ חיים זצוק"ל⁴², דהנה יש להקשות, למה אמר לו "צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה וכו'", יאמר לו בפשיטות ש"דבר זה אסור" ותו לא. וביאר, ע"פ משל לבעל בית חרושת אשר שכר פועל בתשלום מלא תמורת עבודתו אצלו. והנה לאחר כמה זמן רואה בעל הבית אשר פועל זה מביא מביתו כל מיני עבודות ומלאכות פרטיות שלו לבית החרושת לעשותם שם. אמר לו בעל הבית, ראה נא, אם ברצונך לתקן את חפציך הפרטיים, בבקשה, עשה זאת על חשבון הזמן שלך, ובכלים שלך. אך אינך יכול לעבוד את עבודותיך הפרטיות - שאינם שייכות לעבודת המפעל - על חשבון הזמן שאתה מושכר לי, ובאותם כלים השייכים לי. ורק אם תעשה את מלאכתי שלי, אזי אתן לך בשמחה את כל הכלים הנדרשים לזה, אבל כעת שאתה עושה את מלאכתך שלך, למה לי לתת לך את שולחני וכל כלי העבודה שלי. וזהו שעונה לו ר' ישמעאל, הקדוש ברוך הוא ברא את הזמן והוא היום והלילה לעשות את מלאכתו שלו, מלאכת שמים. אך הלומד לימודים חיצוניים, הרי שזוהי מלאכה שאינה שייכת למפעל הגדול של הקב"ה, ואי אפשר להשתמש בזמן ובכלים של בעל הבית - הקב"ה, לעבוד בזה עבודה אחרת

האמת הרחק גדול שאפילו הרהורי דברים לא יעלו על לבו לבקש האמת. אך אם הוא עוסק בתורה, בראותו דרכיה, ציוויה ואזהרותיה, הנה סוף סוף מאליו יתחדש בו התעוררות שיביאהו אל הדרך הטוב. והוא מה שאמרנו ז"ל (פתיחתא דאיכה רבתי): הלא, אותי עזבו ותורת שמרו, שהמאור שבה מחזירו למוטב. עכ"ל.

והביא מדבריו מרנא הגר"ח מוולאז'ין בנפש החיים (שער ד פרק לב, הערה), שכמו שבעניני רפואות, לא יעלה על דעת החולה לקחת תרופה אחרת מלבד התרופה המיוחדת שנתן לו הרופא, כן אומר הוא ה' יתברך שמו. אל תדמו בנפשכם להמלט מפתויי היצר ועניניו בתחבולות וענינים אשר תבחרו לעצמכם כפי דמיונכם, הלא אנכי שבראתי היצר הרע ויודע ענינו, ואנכי בראתי נגד זה תורה תבלין וסמא דחיי לרפאות חלאת ענינו. ותדעו שמלבד העסק בתלמוד תורה אין שום תחבולה אחרת לזה. ובה ביאר ע"ד הדרש את הפסוק - "והלוחות מעשה אלקים המה", לוחות זה הלב החומד (כענין כתבם על לוח לבך), הוא ית"ש עשאו, והוא היודע ענין היצר הנטוע בלב. וכנגדו "והמכתב מכתב אלקים הוא", כלומר, שנגד זה נתן לך ענין עסק התורה לכתבו ולחקקו על לוחות לבך להמלט על ידה מעניני היצר. ולזאת תדע שאין לך בן חורין מעניני היצר אלא מי שעוסק בת"ת, ואין שום תחבולה אחרת זולתה.

וע"ע בנפש החיים (שער ד פרק לב) וז"ל: וכל עוד שהאדם קשור ודבוק בתורתו יתברך ובהתבטה ישגה תמיד, אף היא תאיר אליו ומשמרתו בכל דרכיו ועניניו שלא יפול ברשת היצר ח"ו, כמ"ש בשמות רבה (פרק לו) עיי"ש. ובמדרש תהלים (מזמור קיט) - על הפס' בלבי צפנתי אמרתך גוי' - איתא, אין יצר הרע שולט אצל התורה, ומי שהתורה בלבו אין יצר הרע שולט בו ולא נוגע בו. ובתנא דבי אליהו זוטא ריש פט"ז ובאבות דר' נתן איתא, אמר רשב"י כל הנותן ד"ת על לבו, מעבירין ממנו עשרה דברים קשים, הרהורי עבירה, הרהורי חרב, הרהורי שטות, הרהורי יצר הרע, הרהורי זנות, הרהורי אשה רעה, הרהורי עבודת כוכבים, הרהורי עול בשר ודם, הרהורי דברים בטלים. עיי"ש. ומלבשרו ענה ויראת ה' על פניו וכל מדה נכונה, ואינו מתירא מפתויי יצרו בעניני הנאות העולם ותענוגותיו, כי יצרו מסור בידו, לכל אשר יחפוץ יטנו וכו'.

ויש לציין עוד מדברי מרן החזון איש (אמונה ובטחון פרק ג אות ז), העמל בתורה - "יש בכחו לזכך את נפשו, ולעשותו עדין ומצוחצח, מושך אליו את הרגש הנעים של טהרה וקדושה, ולטעת בקרב לב עמוק גיעול נפש להוללות ותענוגי הבל".

ווע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ד (סימן קס), שהנה כל הבקי בתהליכי החיים והחינוך, יודע כי כל הירידות ועליות של האדם תלויים בשמירת הקדושה, שמי שלא נזהר בזה, הרי זה מוליד לאדם עצבון רוח ואי שביעת רצון, וגוזלים מהאדם את שמחת החיים שלו. משא"כ שמירת הקדושה והענינים וכו', גורמים שמחה וחיוזוק, ומנחילים לו שמחת החיים, ושערי תורה ויראת שמים נפתחים לפניו. והתרופה העיקרית לזה, היא לימוד תורתנו הקדושה, וכלשונו הקדוש של הרמב"ם (שם). וסיים שם, שעל לומדי התורה לדעת, "כי אי אפשר לאכול נחשים ועקרבים, ולהיות סם חיים בקרבם", וכמו שכתבו הרמב"ם וחו"ה, שכמו שאי אפשר שיהיו בכלי אחד מים ואש, כן אי אפשר שהמאמין והלומד תורה יאחוז בעץ החיים, ומאידיך יקח בקרבו דברים הסותרים והמפריעים מעבודת השי"ת ולימוד תורתו הקדושה.

⁴⁰ **ויעיין** עוד בס' תפארת יעקב (עמ"ס גיטין, בהקדמה), שעיקר רצון הקדוש ברוך הוא בלימוד התורה, הוא לעסוק ולהתייגע בה ולחדש בה. וזה היה חפצם של ישראל וכמ"ש רש"י סו"פ כי תבא (דברים כט ג), על הפס', "עד היום הזה" - שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי, כמו שכתוב (שם לא, ט) ויתנה אל הכהנים בני לוי, באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו, "משה רבינו, אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה וניתנה לנו, ומה אתה משליט את בני שבטך עליה", ויש לחשוש שיאמרו לנו בני לוי לאחר מכן: "לא לכם נתנה, לנו נתנה". ושמח משה על הדבר, ועל זאת אמר להם "היום הזה נהיית לעם" גוי' (שם כז, ט), היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום. עכ"ל. והיינו שרק ע"י עמל של תורה שייך לומר "אתם דבקים וחפצים במקום", אך ללא עמל של תורה, קשה להגיע למעלת דביקות בהקב"ה. וקצרת.

⁴¹ עיי' תוספות מנחות (סד ע"ב) ד"ה ארור אדם אשר ילמד את בנו חכמת יונית. וע"ע בשולחן ערוך הרב הלכות תלמוד תורה בקוניא פ"ג (ד"ה והנה חילוק).

⁴² והוא בקצרה בס' שמירת הלשון ח"ב פ' כט.

שאינה שייכת למפעל. אלא יש לחפש זמן מסוים שאינו שייך לבעל הבית, וכיון שאין זמן כזה, ממילא לא שייך כלל להתעסק בשום דבר חוץ מהתורה הקדושה. (וזהו שענה לו ר"י באופן זה, לבאר לו גם הטעם לאיסור).

ובגמ' תענית (כא ע"א) מסופר על אילפא ורבי יוחנן שהיו עוסקים בתורה מתוך עוני ודוחק גדול, והסכימו ביניהם לצאת לעשות סחורה כדי להתפרנס, וכמו שנאמר, אפס כי לא יהיה בך אביון. בדרכם ישבו אחר כותל רעוע לאכול פתם. באו שני מלאכי השרת⁴³, שמע רבי יוחנן שאומר האחד לחבירו בא ונשליך עליהם הכותל הזה ונהרגם, על "שמניחים חיי עולם הבא", שהיא התורה, "ועוסקים בחיי שעה" (עולם הזה, זה סחורה. רש"י), אמר לו המלאך השני הנח להם, כי אחד מהם שעתו עומדת לו (פירש רש"י), שהוא עתיד להתגדל ולהתנשא, ולא הגיע זמנו למות). שאל רבי יוחנן את אילפא, האם שמע מר דבר? אמר לו, לא שמעתי, אמר רבי יוחנן בלבד, מזה שאני שמעתי וחברי אילפא לא שמע, כנראה שהשעה עומדת לי. חזר רבי יוחנן לתלמודו ומיד נתמנה לנשיא ולראש ישיבה, ונתעשר, ורבי אילפא המשיך בדרכו למסחר, כשחזר אמרו לו אנשי המקום, אם היית יושב ועוסק בתורה היינו ממליכים אותך כמו שעשינו לרבי יוחנן, (דאילפא הוי גמיר טפי מרבי יוחנן. רש"י). עיי"ש.

וכתב בשו"ת אגרות משה (חיו"ד ח"ג סי' פב), להוכיח מדברי הגמ', שעצם לימודי חול אף כשאין בהם למודי כפירה, וגם לא תערובות נשים, בכל זאת הוא איסור גמור מצד "מניחין חיי עולם" שהוא אסור אף אם למד ונתגדל בתורה במדרגה גדולה, כמובא שם בעובדא דר' יוחנן ואילפא מתרי מלאכי השרת. (ואף שהיה שם לזמן קצר ולהכרח פרנסתם שהיו עניים גדולים, ולהחיות עצמן ובני ביתם, שמתעם זה לא נענש אילפא). וכל שכן לבחורים ואברכים צעירים שעדיין לא למדו כל הצורך, הדבר אסור בהחלט, שהרי בזה שיכניסו עצמם ללימודי חול, לא יהיה שייך - בדור הזה שצריך לזה כל כוחות הנפש שחננו השי"ת בדעת ובהבנת הדברים - שיגיעו למדרגת ת"ח שיודע התורה, כאשר מבזבז את כוחותיו גם ללימודי חול. ואף גם זאת, במשך הזמן לימודי חול אלו יהיו אצלו עיקר בהכרח, כי יבוא היצר ויאמר לו לאחר קצת זמן, שצריך להקדיש יותר זמן ללימודי חול אם חושב הוא להתפרנס. וכך ילך מדחי אל דחי ר"ל.

ובלאו הכי, הרי לא שייך להתגדל בתורה, ואפילו להיות קצת תלמיד חכם וכן תורה אי אפשר - כאשר גוזל מזמנו, עמלו, עיונו וכשרונותיו, מתורה ללימודי החול, ובמקום להתגדל, ירד מטה מטה⁴⁴. וגם כל בן תורה ולומד בישיבות הקדושות, צריך ליתן אל לבו אודות החורבן התורה הגדול שנעשה בעולם, ולהגביר חיילים לתורה. ועל כן, הוא חיוב גדול על כל לומדי תורה בהישיבות הקדושות שישתדלו להיות גדולי תורה והוראה ויראי שמים, שזה ענין מוכרח לכל קהל ישראל. ומכל מקום, אסור בהחלט לגזול מזמנו ומעמלו וכשרונותיו, עבור לימודי חול. ובדבר ענין פרנסה, כבר ידוע שזהו עצת רשעים שהוזכר בריש תהלים, וכפי שאיתא בתענית שם, שיש ע"ז גם עונש גדול ח"ו "ולהשומעים שלא לעזוב לימוד התורה כלל אף לא לשעה, יתברכו בהצלחה בתורה כרצונם, וגם בכל עניני הגוף בכל הברכות". ע"כ. עיי"ש.⁴⁵

וכתב רבינו החזו"א וז"ל: מנויה וגמורה בסודם של רבותינו גדולי הדורות, שלא להרשות לימודי חיצוניות לבני הישיבה בזמן שקידתם בתורה בהתלהבות נעורים. וראו את זה למפסיד בטוח. ורובם נתקלקלו אם במדה גדושה או מחוקה, או במקצתם. וקבעו למשפט ללחום בזה מלחמת מצוה. (קוב"א ח"ב סי' נ). וע"ע בד"ק של רבינו בעל האבי עזרי (מכתבים ומאמרים ח"א עמ' קז) בענין זה.⁴⁶

⁴³ ובפי קרן אורה שם, ביאר, שאלו שני מלאכים המלוים לאדם בלכתו לדרך, כמו שנאמר (תהלים צא, יא) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך כו' ואחד מימינו ואחד משמאלו, וידוע כי הימין מלמד זכות ושל שמאל להיפך, ולמדנו כי אין לך דבר שומר מן הנוק כמו העסק בתורה, והפורש ממנה "אפילו לצורך פרנסתו" עומד במקום סכנה מצד מדת הדין, לולי חסדי המקום ברוך הוא וכו' אשר מצד המדה הזאת ניתן רשות לעסוק מעט בצרכי עצמו וכו'. עיי"ש.

⁴⁴ וכיצו"ב כתב בשו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' שלה, דבדאי אי אפשר שישגי את חמדת התורה אם מערב בלימודו גם שאר לימודי חול ומדעים, וכמו שדרשו חז"ל ריש חגיגה, שקשה להשיג התורה ככלי זהב וכלי פז, ונוח לאבדן ככלי זכוכית וצריך שקידה והשגחה רבה ועיון הדק היטב. ואפילו במלאכים צבא השמים, אמרו, כיון שהם צריכין להיות שלמים בעינים, לפיכך אין מלאך אחד עושה ב' שליחויות. וכן צריך להיות בתורה, ולפיכך לא די לאדם במה שקובע שעות זמניות לתורה, אלא צריכים לעסוק בתורה יומם ולילה, ואז יעלה ויצליח. (ואפשר שזהו הרמז בכתוב, 'תורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא', ואמרו חז"ל, אם הרב דומה למלאך ילמדו תורה מפיו, ואם לאו אל ילמדו מפיו).

⁴⁵ ועיי' לו בחיו"ד ח"ד סי' לו, דהנה הכתוב בתהלים (א א) אומר 'עצת רשעים', וביאור הדברים, שאף אדם לא נעשה רשע פתאום, אלא בתחילה הולך בעצה שלהם, לדאוג לענין פרנסה בשביל עצת רשעים זו. שהרי הרבה דרכים להקב"ה לפרנס בעולמו שברא. ואדרבא, בכל העולם, כמעט כל העשירים נעשו לא משום לימוד איזה חכמה, לא רפואה ולא הנדסה ואף לא חכמת החשבון. ואף אלו שהיו חכמים באיזה מקצוע, לא נתוספו להן בשביל חכמתם אף לא פרוטה אחת יותר משאר עשירים. אלא הוא רק ממתנת הקדוש ברוך הוא לפי זכותו ולפי מזלו, דבני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא. עיי"ש בארוכה.

⁴⁶ ואכן, הפוסקים האריכו בחומרת הדברים שאין לעזוב חיי עולם, של עסק התורה, ולעסוק בחיי שעה אפילו לצורך פרנסה, והוסיפו עוד, שאין לבחור להשמע להוריו הדורשים ממנו ללמוד לימודי חול ח"ו, ואדרבא, מצוה רבה לעודד את התלמיד ולחזק את ידיו ללמוד תורה בישיבה קדושה כל היום ולא לחצוב בורות נשברים בלימודי חול וכדו', אף אם הדבר בניגוד לרצון הוריו. וכדאיתא במגילה (טז ע"ב), גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, ולמדו כן מיעקב אבינו, שנענש ופירש ממנו יוסף במשך כ"ב שנה, על ששהה בבית לבן ובדרכו לבית מגורי אביו כ"ב שנה, ונמנע מקיום מצות כיבוד אב ואם. ואילו על ארבע עשרה שנה שלמד תורה בבית מדרשם של שם ועבר, לא נענש. מכאן שמצות תלמוד תורה חשובה יותר מכיבוד אב ואם. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך יורה דעה (סי' רמ סעיף יג). וכתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות ממרים הלכה יב): מי שאמר לו אביו לעבור על דברי תורה, ואפילו אמר לו לבטל מצות עשה של סופרים, לא ישמע לו, שנאמר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה' כולכם חייבים בכבודי. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך יורה דעה (סימן רמ סעיף טו), אמר לו אביו לעבור על דברי תורה, בין מצות עשה בין מצות לא תעשה, ואפילו מצוה של דבריהם, לא ישמע לו.

ויתירה מזו מבואר בפו', שאפילו באופן שהבן רוצה ללמוד תורה בעיר אחרת שסבור ששם יצליח יותר בלימודו אינו צריך לשמוע להוריו הדורשים ממנו ללמוד בקירבתם. וכ"מ בתרומת הדשן (סימן מו) ועוד. וכבר שינו (אבות פרק ד' משנה יד), רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה. והאריך בכ"ז בשו"ת יחיה דעת ח"ה סי' נו, ועיי' בהערה שם מה שהביא הרבה מד' חז"ל בשבח הגולים מעירם ללמוד.

ועיי' בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ד סי' לו, שציון לעובדא דר' אליעזר בן הורקנוס, (פרקי דרבי אליעזר ריש פרק א), מעשה בר' אליעזר בן הורקנוס שהיו לאביו חורשין הרבה, והיו חורשין על גבי המענה, והוא היה חורש בטרשין, ישב לו והיה בוכה, אמר לו אביו מפני מה אתה בוכה, שמא מצטער אתה שאתה חורש בטרשין, עכשיו הרי אתה חורש עמנו על גבי המענה. ישב לו על גבי המענה והיה בוכה, אמר לו אביו מפני מה אתה בוכה, שמא מצטער אתה שאתה חורש על גבי המענה, אמר לו לאו, אמר לו ולמה אתה בוכה, אמר לו איני בוכה אלא שאני מבקש ללמוד תורה, אמר לו והרי בן שמנה ועשרים שנה אתה מבקש ללמוד תורה, אלא קח לך אשה והוליד בנים ואתה מוליכן לבית הספר. עשה שתי שבתות שלא טעם כלום עד שנגלה עליו אליהו וזכר לטוב, אמר לו, בן הורקנוס מפני מה אתה בוכה, אמר

'אסרו חג בעבותים' לאחר חג שבועות יש לעמול בתורה ביתר שאת

א ידועים דברי מרן החפץ חיים זיע"א (אגרות ומאמרים סימן סב), שכתב, שהנה בכל בוקר אנו מתפללים ומבקשים - "ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות", אבל מיד אחרי התפילה ישנם המשתמטים והולכים כל אחד לדרכו. ולמה הדבר דומה, לאחד שביקש מחברו לעשות לו טובה ולהלוות לו איזה הלואה, ואכן המלוה מבטיח לו, שכשיבא אליו בשעה תשע בבוקר, וילווה לו את הסכום המבוקש. והנה ממתין המלוה ללווה, וזה לא בא. למחר הוא חוזר על בקשתו ומבקש עוד הפעם ממנו שילווה לו, והנה שוב ממתין לו המלוה והלווה לא בא. והלא לבוז וללעג יהיה זה בעיני המלוה. כן הדבר אצל רבים מאתנו, מתפללים אנו בכל יום "והאר עינינו בתורתך", ולאחר תפילת שחרית, במקום ללכת מיד ולקחת גמרא ולהתחיל ללמוד, לזכות שיאיר ה' את עינינו, ישנם שלא עושים כן, אלא יוצאים לאחר התפילה לחיי שעה, ושוב למחרת חוזרים להתפלל ולהתחנן כן, ושוב תיכף אחרי התפילה בורחים, בלי ללמוד תורה ובלו לקחת את הסייעתא דשמיא עליה התחננו מקודם לקבלה... וחוזר חלילה, הלא באופן זה ישארו 'קבצנים' גמורים לעולם. ע"כ מדבריו.⁴⁷

ב הוא לגבי אלו הסבורים - בטעות - שאפשר קצת 'לנוח' לאחר עבודת ימי העומר שהינם הכנה למתן תורה, אך טעות גדולה היא בידם! היות ואדרבא, כעת לאחר ימים נעלים אלו, ולאחר יום מתן תורה בו זכינו לקבל את התורה מחדש, ובו בקשנו והתחננו "האר עינינו בתורתך" וכו', הרי שנתמלאנו כולנו במטענים רוחניים גדולים, וממילא הרי כעת בימים אלו טמונים בנו כוחות חדשים עצומים, והיאך נבזבז כוחות אלו. ואם כן, זהו הזמן להגביר חיילים לתורה, ולהסתער שוב על דף הגמרא, ולהוציא את כל הכוחות הללו - שזכינו בהם - אל הפועל, ולעשות רצונו יתברך בכל הכוחות האפשריים.

בחשיבות התפילה להצלחה בתורה גם לאחר גזר הדין של חג מתן תורה

ב ואף בעבודת התפילה להצלחה בתורה, נדרשים אנו שלא להתרפות, ואע"פ שכבר נתבאר בדברינו לעיל (בפר' בחוקותי) שחג השבועות הרי הוא "יום הדין" ממש. כדאיתא במסכת ראש השנה (טז ע"א): בארבעה פרקים העולם נידון וכו' בעצרת על פירות האילן. ע"כ. וכתב בס' תולעת יעקב (סתרי חג השבועות, הו"ד בשל"ה מס' שבועות פ' נר מצוה אות יט) שהפירות ההם הנשמות הפורחות מאילנו של הקב"ה, והעולם נידון ביום זה על התורה שנתנה בו שבטלו עצמם ממנה, והוא אמרם על פירות האילן שלא השלימו בתורה ובמצות כראוי. ולא זו בלבד שהאדם נידון על העבר שביטל מהתורה כאמור, כי אם גם נידון בחג שבועות מה יהא עמו בעתיד, אם יצליח בתורה. וכפי שידוע מה שכתוב בספ"ק, שביום זה נגזר על האדם כמה חידושי תורה יחדש כל השנה, והוא לפי עיסוקו בתורה באותו יום. שכן מה שאנו אומרים בתפילה שהוא 'יום מתן תורתנו', אין הכוונה שהיה פעם ביום זה מתן תורה, אלא שבכל שנה מתחדש המתן תורה לכל אחד לפי זכותו. (וכפי שהביא בשו"ת אול"צ ח"ג, הערות פרק יח הערה יא, בשם מרן החיד"א בס' לב דוד פ' לא). ובספרו כף אחת (סימן כב אות ח) כתב מרן החיד"א, שיש להשתדל לחדש בתורה ביום זה, והוא סימן טוב לכל השנה. עיי"ש.

לו מפני שאני מבקש ללמוד תורה, אמר לו אם אתה מבקש ללמוד תורה, עלה לך לירושלים אצל רבן יוחנן בן זכאי, עמד ועלה לו אל ירושלים אצל רבן יוחנן בן זכאי, ישב לפניו והיה בוכה, אמר לו מפני מה אתה בוכה, אמר לו מפני שאני מבקש ללמוד תורה, אמר לו בן מי אתה, לא רצה להגיד לו, אמר לו מימך לא למדת לא קריאת שמע ולא תפלה ולא ברכת המזון, אמר לו לאו, עמד ולמדו שלשתן. ישב לו והיה בוכה, אמר לו מפני מה אתה בוכה, אמר לו מפני שאני מבקש ללמוד תורה, עמד ולמדו תורה וכו'. עיי"ש כל המעשה. (ובסגנון אחר הוא בבראשית רבה פרשה מב, א. ובתנחומא הישן פרשת לך לך סימן י"ד מעשה ברבי אליעזר). שמכאן ג"כ מוכח שאין חיוב מצד כיבוד אב ואם הדורשים ממנו שלא ללמוד תורה כחפצו. ועיי"ש בשו"ת חלקת יעקב חיו"ד סימן קלב.

ומעשה בתלמיד ישיבה קטנה שנפשו חשקה בתורה, אך אמו הלכה ורשמה אותו בבית ספר מקצועי ר"ל, למרות מחאותיו. הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצוק"ל שהיה רבו, הביאו לפני מרן החזון איש. מיד הוציא הרב מן הארון גמרא מסכת תענית, וישב עם הנער ולמד עמו מתוכה בצוותא בדף כא ע"א, מעשה באילפא ורבי יוחנן שהיו לומדים בצוותא, וכשהגיעו למצב של דוחק גדול בפרנסה, החליטו לצאת למסחר. בדרכם ישבו תחת כותל רעוע וסעדו את לבם. באו שני מלאכי השרת, ורבי יוחנן שמע את אחד מהם אומר לחבירו: נפיל עליהם קיר זה ונהרגם, מפני שמניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה... כאן הפסיק רבנו והעיר לתלמיד: מכאן למדנו, שאינו חייב למלא את רצון אמו בענין זה! שמע התלמיד לעצת הרב, והמשיך ללמוד בישיבה ועלה והתעלה בלימודו, ונעשה תלמיד חכם גדול. (מעשה איש ח"א עמוד סה). כן מסופר על בן ישיבה אחד, שאביו חפץ מאד שיעסוק במסחר, אמר לו החזו"א: ואם יאמר לך אביך לחלל שבת, אזי גם תשמע לו! (שם). ועיי"ש שם עובדות נוספות כיוצ"ב).

בביאור הנוסח "חמלה גדולה ויתירה" מהו 'יתירה'

⁴⁷ והנה בזה יש ליישב בס"ד מה שהקשו בנוסח "אהבת עולם... חמלה גדולה ויתירה חמלת עלינו..." , דלכאורה מהו כפל הלשון חמלה גדולה ויתירה, ומה באו להדגיש בזה.

ועל פי דברי החפץ חיים יתבאר היטב, דהנה כאשר האדם מתחנן בתחילה "והאר עינינו בתורתך", ובמקום להתיישב ללמוד ברצינות לזכות שיאירו עיניו בתורה כפי שביקש, הולך בטל, ושוב למחרת חוזר ומתחנן כן, ושוב אחר התפילה מתבטל, וחוזר חלילה, הרי לא רק שלא מגיע לו שתקבל בקשתו החוזרת ונשנית, אלא היה מן הראוי לסלקו באופן נחרץ שלא ימשיך לעשות צחוק... ובמקום זאת, לא רק שהקב"ה לא מסלק אותו, אלא גם נענה לבקשתו שוב ושוב. וזה הענין של "חמלה גדולה ויתירה", כלומר, לא רק 'חמלה גדולה' להאיר עינינו בתורה, אלא גם 'יתירה' למלאות בקשתנו שוב ושוב, אע"פ שמבקשים כמה פעמים ללא הרצינות הראויה כאמור.

[וראיתי בשו"ת ציץ אליעזר חלק יז (הקדמה), שהביא לביאורו של אדונינו הגר"א מוילנא בפירושו לשיר השירים (א יז), שכתב לבאר נוסח "חמלה גדולה ויתירה חמלת עלינו", דהנה בתחילה בימי האבות ומועד צאתנו ממצרים היתה אהבתך רבה עלינו, ואח"כ כשעשו העגל, אמרת 'אכלה אותם כרע', ואח"כ חמלת עלינו וסלחת לעונינו, כי החמלה היא אחר הכעס, וזהו "חמלה גדולה ויתירה" פי', שהשפעת עלינו עוד יותר טובה מבראשונה, שציויתנו לעשות משכן להיותך שוכן בינינו, שלא היה לנו מקדם].

ומשום כך יש גם כן להתפלל ביום זה לזכות לידיעת התורה, ושיזכה לחדש כל הראוי לו לחדש לפי שורש נשמתו. (וע"ע בפלא יועץ ערך עצרת). ונתבאר בדברינו שם בארוכה.

מכל מקום אסור לחשוב שהנה כבר התפללתי הרבה וכו', והכל נגזר ונחתם, ומה תועיל תפילתי בימים אלו. דהנה מבואר בס' צדקת הצדיק (אות 10) לר' צדוק הכהן מלובלין, שלכל דבר צריך תפילה, ואף על פי שנגזר מהשם יתברך, וראיה מאליהו שאמר לו ה' (מלכים א, יח א) הראה אל אחאב ואתנה מטר, ואף על פי כן נאמר אחר כך (פסוק מב) שעלה לראש הכרמל ויגהר וגו', שהרבה בתפילה עד שבא גשם. מבואר, שאע"פ שנגזר על הגשם, מ"מ עדיין היה צורך להתפלל על כך. כן גם בימים אלו, אע"פ שאנו מקוים שנגזר עלינו שפע של הצלחה בתורה, מ"מ הדרך להוריד את השפע שנגזר הוא ע"י תפילה.

ויש להוסיף בס"ד בביאור הדברים ע"פ המבואר בברכות (לא ע"ב), גבי שמואל שרצה עלי לחייבו מיתה, ובאה חנה אמו וצוחה לפניו, אמר לה, הניחי לי ויענש, ואתפלל עליך ויתן לך ה' בן גדול ממנו. אמרה לו, "אל הנער הזה התפללתי". והקשו העולם, מה השיבה לו בזה. וראיתי שהביאו מס' חכמת המצפון שביאר, שהנה גם כאשר נגזר על האדם שפע מן השמים, מ"מ לפעמים נלקח ממנו אותו השפע, אך בכחה של התפילה שאותו השפע ימשיך ויתקיים לאורך זמן. שכח התפילה אינו רק לקבל את השפע, אלא גם לקיים ולהעמיד את הדבר שלא יאבד ממנו. וזה שאומרת לו חנה, אמנם בכחך להתפלל שיוולד לי בן אחר תחתיו, אך מי יודע אם יתקיים לאורך ימים ושנים, היות והוא יהיה חסר את כל התפילות הרבות שהתפללתי במשך זמן רב "אל הנער הזה" בדוקא, ולא על זה שיוולד לאחר מכן.⁴⁸

וזה הענין של התפילות בימים אלו, כלומר, הגם שמקוים אנו שנגזר עלינו שפע טובה וברכה, מ"מ צריכים להרבות בתפילה ששפע זה לא ילקח מאתנו ח"ו, וימשיך להיות מושפע עלינו במהלך כל השנה.

ומהראוי לציין למה שכתב רבינו הגר"י אייבשיץ בספרו יערות דבש ח"א (דרוש ד, והוזכר לעיל) וז"ל: ובדוק ומנוסה, אם יתפלל אדם שחרית וקריאת שמע בכונה, שבו ביום יזכה לדבר מצוה ויצליח בעסקיו. ואף שלשעה יחשוב שאינו, בסופו ימצא שכן הוא, ואצ"ל שיצליח בו ביום בתורה, ומצוה גוררת מצוה. וכן להיפך, אוי לי על שברי, בעת שאיני מתפלל בכונה כראוי, כל היום אין שמועתי בתורה מכוונת וקרעים אלביש, ולהפך אם אזעק ואשוע לה' מקירות לבכי בתפילה לחונני דעה כי דלותי עד מאוד בעו"ה, אף הוא ירחם עלי להאיר עיני בתורתו. ולכן עם נבון וחכם, אל תאמרו הא דעדיף זה מחבירו, לרוב שכלו ועוצם חכמתו ובינתו, לא כן הוא, שקר נחלתם, רק מתת ה' הוא כאשר נוחיל טובו וחסדו הגדול ברב תפילה ותחנונים, ואין לך דבר שמזכה לאדם להשיג ישרות התורה ולפענח מצפונים בדרכי יושר ואמת, אלא להתפלל לה' בדמע שישוב וירחמהו כי אל שומע תפילה הוא וקרוב לכל קוראיו באמת. עכ"ל.